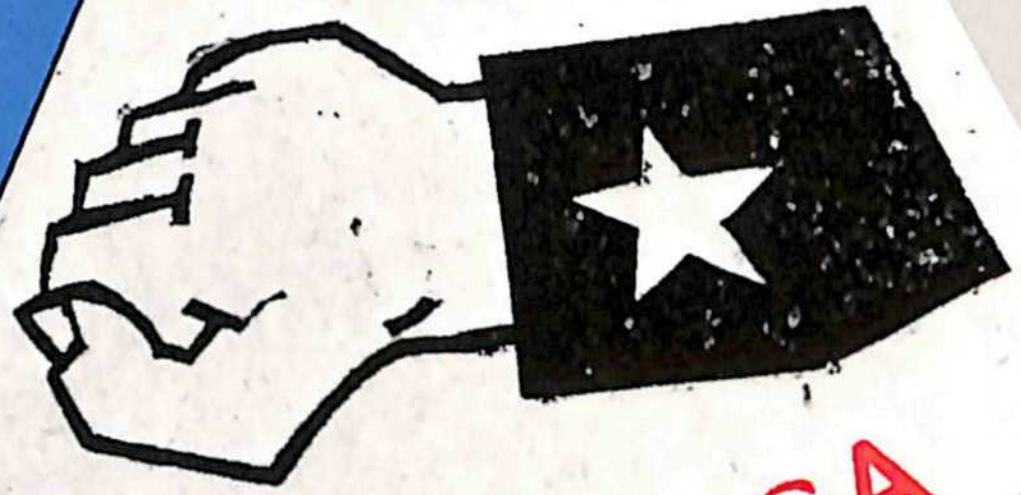
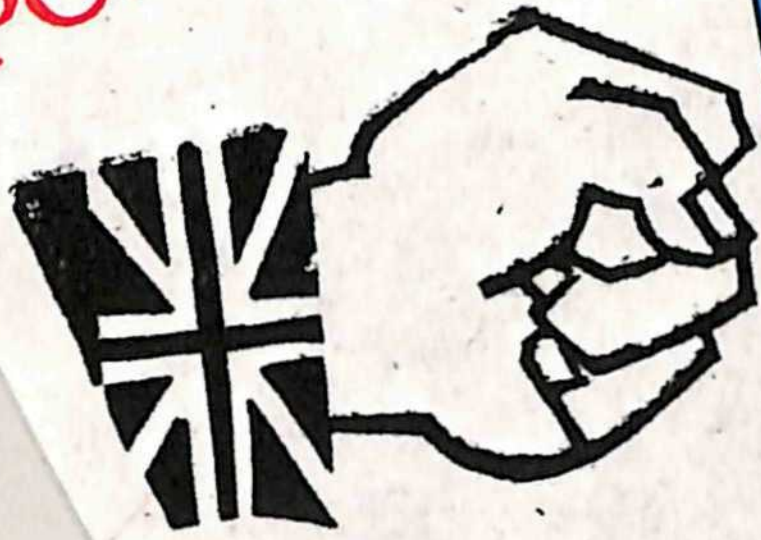

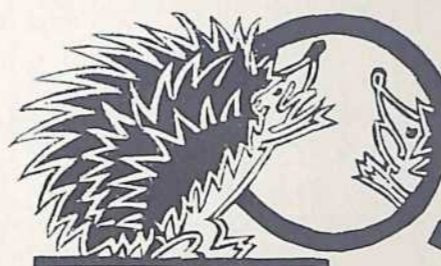
POZDRAV HITLERU IZ TEHERANA

SA ISTOKA ZAPADA I JUGA

PARTIZANSKA
KARIKATURA

BODLJIKAVI JEŽ

FEBRUAR
1944.
BROJ:
GODINA I
IZDAJE
PROPODJE
ZAVNOHA

PJEŠARINI, PLACENA U GOTOVOM

IZLAZI KAKO KADA I KAKO GDJE

RUKOPISI IDU ZA ŠTAMPU ILI ZA MOTANJE CIGARETA

Umjesto uvodnika

Drugovi i drugarice!

Gradani i gradanke!

Eto i mene, živ sam i zdrav. Podhranio sam se malo, bodije su mi narasle, tinte ima, če ka brigda dovu la je papira i prema tome mož mo početi.

Ali odmah da naglasim, ja sam za red Bio sam po logorima i i znam kako treba. Po svima i svakome, uzduž i popreko, ali po redu, po redu braćo. A ima i po kome, ne da im bog. Do ro ste vi još izdržali ovako biz mene. I gdje re samo nakupilo toliko lopuza? Te ovdje Hitler, tamo Pavelić, pa onda Nedić, Rupnik, Draža, Pero, Vlado, Madari, Njemci, Bugari, Čerkezi, četnici, dezerteri, desperateri, štakorači, tamburaši, špekulanti, domobranci, ustaše, štuke, rode, dornijeri, saboteri, skretničari, pančari, brokrati... sve to mlati, sve napraši, drži, nedaj, najred naši... e, drugovi, svaka vam čast. Ni Krajević Marko nije vam dorasao!

Šid me malo kad gledam sve ovo ili vjeruje, braćo, nisam mogao ranije doći. No glavno je da ste izdržali do sada i ovako bez mene, a sad ćemo već lakše. Mojim ulaskom u borbene redove doći će: na dnevni red i oni koji do sada nisu bili na tapeti. Vidim ja dobro: tukli ste se braćo, ali niste mogli dospjeti na sve. I mnogo ste toga prešut ili, ali od sad nik se zna: vrdanja nema. Tko misle samo za col — gotovo. Na bodiju, na ražanj, bez ikakve milosti!

I neka se nitko ne vara. U dobroj sam škol bio, sa stotinu masti sam prekrizman; i revat i me nitko ne će. Godinama sam se gombao sa onim lopuzama u beogradske skupštini, poznam dobro sve poslanike, ministre i njihove žene, poznam dobro sve trikove i podvale, sve štrbe znam — ma eto, m rišim ih ko parlem, ko parlem, drugovi, i čim pomislim njih, sve me nešto golica... sve mi nešto igra, još barda, koliko me šišala! I da je bilo vremena, bili bi mi kožu zgolili. Ma kad samo pomislim na njih... e, ne mogu ljudi ne mogu...

(Nastavak u idućem broju).

Nek ne misle humoristi
Da su tu vez past
Iz ga le i z, miš
Seda ima d-za

Dušeci pokeri!

Izdu, n-za, d-za, z-za
Izdu, n-za, d-za, z-za
Izdu, n-za, d-za, z-za

KULA OD KARATA I ODLUKE AVNOJA

PERICA: Gradio sam kulu iz mojih najboljih aduta, a oni mi je, eto, porušili...

POSLEDNJE VIJESTI IZ DRUGIH EVROPA

Berlin: Po gradu sakuplja-ju se vunene čarape i ostale tople stvari. Smatra se da je to u vezi sa toplim dočekom koji se sprema trupama sa istočnog bojišta.

Kairo: Povodom izjave grčkog kralja da će još dobro razmisliti prije nego se vrati u zemlju, bivši jugoslaven-ski kralj Petar II. izjavio je, da mu visoki državni poslovi ne omogućavaju baviti se ovakvim sitnicama, tim više, što se je time njegov narod u domovini temeljito pozabavio.

London: Na posljednjem zasjedanju u Donjem Domu, jedan od poslanika postavio je pitanje: „Nisu li pobune na Balkanu izbile prije reda?“

Gosp. Idn. umirio je Donji Dom izjavom, da on ne dijeli mišljenje ovog poslanika.

Bukurešt: Javlja ju iz Sofije da će bugarska vlada, ako se produže i dalje saveznički zračni napadaji biti primljena u cilju zaštite građana, proglasiti Sofiju „razorenim gradom“.

Helsinki: Na posljednjem sastanku finske vlade zaključeno je da će se vlada boriti do kraja. Ova je odluka donešena na tajnoj sjednici.

Berlin: Ovdje je zavladao epidemija — teheranske glavobolje.

Njujork: Kao odgovor na Hitlerovu prijetnju novim oružem, partizani su se već

počeli njime služiti. Ono se zove: Bodljikavi Jež...

Berlin: U Njemačkoj se je proširila usrećica: Martin u Zagreb, Martin iz Zagreba. Njemački se to kaže: Hitler u Rusiju, Hitler iz Rusije...

Bratislava: Slovački državnik Tuka izjavio je: čini se da nisam više tuka, već — guska...

Tokio: Naše položaje bombardovalo je 80 letičih tvrdava. Oborili smo svih — 85.

Sofija: Javlja ju, da se u Bukureštu već čuje svirka Staljinovih orgulja...

Helsinki: Isko je u Finskoj zima, Fincima je — vruće...

Promičba:

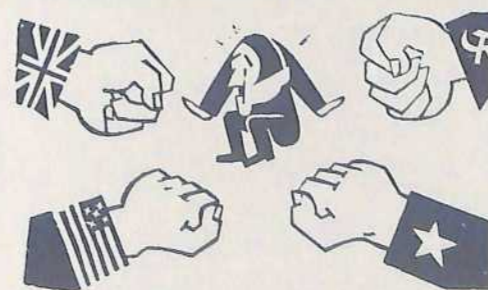
Engleži su potopili njemački krstos „Srebrarst“ od 26.000 tona.

Gebela, njemački ministar propagande:

Njemačke podmorničke snage pojačane su za 22.000 tona.

POZDRAV HITLERU IZ TEHERANA

SA ISTOKA ZAPADA I JUGA

GDJE LAZ RUČA, TU NE VEČERA — Hitlerove armije

Hitleru

Hitio si bliz-krig
Vodio vic krig
Doživio švit-krig.

Hitlerov ratni izvještaj br. 967

Oslanjajući se na, već unapred pripremljene stožerne točke bitičkih prostora, naše su jedinice uspjele prekinuti kontakt s neprijateljem i preciznom taktikom brzog uzmaca, kojoj sovjetski generali nisu dorasli, nanijeti neprijatelju teške gubitke.

Na središnjem bojištu i nadalje napreduju prema Kijevu velike kolone naših — zarobljenika.

Na preostaloj grupici demoraliziranih partizana u Jugoslaviji, započeli smo novu ofenzivu sa 10 naših divizija, 8 ustaških, 6 četa čkih, 4 bugarske, 3 mađarske, i jednom domobranskom — glasbom.

Što je tko izgubio padom Musolinija...

Talijanski narod - krvnika
Osovina - točak
Draža - jednog gazda
Talijanska štampa - naslovnu sliku.

... i što je tko dobio pa- dom Musolinija

Hitler - placidruza
Osovina - slom
Partizani - namoruzanje
Bodljikavi Jež - materijala

Fon Manštajnu

Imao mira ni pokoja nisi
U Kijev još jednom htio ti si
Velikom snagom sprema si napad
Pošo si napred — stigo na zapad!

Zagonetka: Gdje se sastaje istok
jug i zapad?
(U Teheranu)

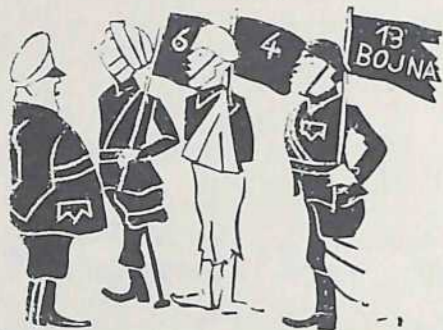
Skoro će istok, jug i zapad,
Da započinu zadnji napad...

Iz Rusije glas nam zbori:
„Njemci skoro biće s nama“,
Oni s nama, a mi — s vama...

ZNAČAJAN DEMANTI

Madrid: Španjolska vlada najodličnije demantira vijest po kojoj se Plava Divizija još uvijek bori na Istočnom ratištu. Sada se tamo nslazi od cijele divizije samo modra brigada, a bivši bi Sovjeti trebali znati što se dogodilo sa ostalom divizijom.

POBJEDNICI

Poglavnik obavlja smotru svojih trupa nakon šeste ofenzive

POSLEDNJE VIJESTI IZ NAŠE EVROPE

Zagreb: Javljuju da Jure Francetić organizira tamo novu Crnu Legiju, pošto se je ovdje skupila sva njegova bojna.

Zagreb: Poglavnik je izjavio: Čim se ustaše približe položajima, partizani pucaju. To nije lijepo od njih, kad sam rekao da su — uništiti.

Kairo: Pretsjednik jugoslavenske vlade, na pitanje kakva je to vlada koja ne mari za ono što narod hoće, odgovorio je: Pa i narod ne mari za ono što mi hoćemo, pa smo kvit...

Zagreb: NDH je najelastičnija država na svijetu, jer joj partizani dnevno miču — granice...

Zagreb: Konstatirano je da je Poglavnik tako dalekovidan i pametan političar, da mu ne pristaju dvije, nego — četiri noge.

Samobor: U školi pita učitelj južek: Ako vlak od Zagreba do Beograda vozi 12 sati, gdje se nalazi za 6 sati?

— U ... zraku, — odgovori južek.

Kairo: Izbjeglička vlada traži stranicu državnianstvo pošto joj je zabranjen povratak u zemlju. U muhi navodi: iako nemamo tamnu kožu, imamo — crn obraz... Uostalom, naučili smo da menjam oboje...

KOLEBLJIVCI

— Nakon potiva maršala Tita i mi u NDH bi se morali jasno orđediti, jesmo li za ili proti partizanima.

— Pa jasno — kako da ne.

ORIPATORI

Ustavni sud... (text partially obscured)

Poglavnikovo izvješće br. 14

„Aktivna čišćenja privodi se kraju. Rezultati VI. ofenzive tako su glumili, da se to prosto ne može vidjeti. Partizani su stisnuti sada na uske prostore Bosne, Hercegovine, Primora, Gorskog Kotara, Like, Korduna, Banije, Me-slavine, Kričke, Slavonije, Zagorja, Slovenije, Srbije itd., te se uskoro očekuje posvemašnje njih: ov pokoljavanje i neminovna propast.“

Demanti Dražinog Štaba,

Negdje na Balkanu: Nije istina, već je naprotiv istina da su partizani premoćni na zemlji a mi — pod zemljom.

General Draža, ministar

„VLADA“

Ja sam mala beba Reakcije sam kći, U cijelome svijetu Poznaju me svi.

Perica mi tata Draža mili brat Hitler daljnji rođak Nedić voljen svat.

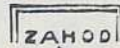
Zbog vrline prosi Čekaja me svud. Ovdje mister banka Tam narodni sud.

Ja sam mala beba Reakcije sam kći, U cijelome svijetu Poznaju me svi.

SLOBODA U „NDH“

Sloboda štampe

Sloboda kretanja

Sloboda misli

Sloboda govora

JEŽEVSKI NATJEČAJ

(Nesto kao Nobelova nagrada za talu.)

Redakcija bodiljkavog ježa raspisuje natječaj za svakovrsne šale i burleske, karikature skečeve, novele, sonete, mudre i dubovite riječi, putopise, snegdote, pitalice, zagonetke, ukratko sve ono što može poslužiti za „zabavu i pouku“ tražiti i pozadini.

Usluži — vicevi ne moraju biti originalni ali ni onakovi zbog kojih je Kain ubio Abela. Svi prilozil moraju stići u redakciju najkasnije do časa kad sami stignu. Prilozi poslije toga neće se uzimati u obzir.

Sve u grade predviđene za ovaj natječaj, izložene su već danas u izlogu poznate radnje Kistner i Osler, Zagreb, Ilca br. 3.

CRVENO-ARMEJCI

— Eto vidiš družo, to ti je Vatulinova strategija: Legneš na Dajepru probudiš se na — Bugu ...

Čemu se smije fronta... a čemu se smije pozadina

Kad je Hitler 1941 posjetio Varšavu, upozore ga da ovdje živi rabin (židovski svećenik), poznat u cijeloj Poljskoj kao čudotvorac.

Hitler ga pozove preda se: — Slušaj židove, reče mu. — Nagradiću te bogato, ako mi izmoliš vječnu mladost.

Rabin upre oči u Hitlera, i nakon razmišljanja, odgovori: — Dobro: mojit ću se da ne osteriš.

Što je dalje bilo, o tome pripovijetka šuti. Ali svi znaci govore, a napose Harkovski proces, da je rabin — dobro molio ... T. J.

Drug Dane brio se već sa ustašama, Talijanima, četnicima. Njemcima, Bugarima i Madarima pa kaže, da je prošao već šest frontova.

Kad je krenuo u Bosnu, nakupio se ušlju.

Navališe one, boće da ga požderu, Bori se on dan i noć i nikako da ih se riješi. Dodijalo to njemu pa od uči da se opere, iako je bilo zima. Kako je imao jednu košulju, to je gol čekao da mu se osuši, pa se prebledio.

A kad se povde razgovor o borbi, on mahne rukom, i kaže: — Lako bi bilo rotovati, da nije — sedme vronte.

TAMBURAŠKA

Tri itelja na kušpejz, Čelu neć te brundal bajs. Bu nebu — nebu bu, Gospon Maček rekel bu.

Ljudi božji bote sim, V biži našoj već je dlm. Bu nebu, nebu bu, Gospon Maček rekel bu.

Ježuš kristuš to bu zlo, Se nam bude zgorelo. Bu nebu — nebu bu, Gospon Maček rekel bu.

Kaj bu rekel kad čkomi, Takvi norci nismo mi. Berek, nemo čekali, Sami bumo gasili.

Bu nebu. — nebu bu, Gospon Maček zaspal bu.

NDH

— N mar rezvući harmoniku, povrijedit češ granicu ...

ČEŠKI KVSLING

Verovali ili ne, istina je Iz fašističke štampe Sve njemačke novine donijele su izjavu Hitlera u kojoj je među ostalim rekao: „1941 njemačka je pozadina crpila snage u teškoćama na frontu. Danas fronta crpi snage u teškoćama poradine. Uzdam se u providnost, koja je uvijek davala pobjedu onima koji su je zaslužili.“

Hrvatski narod: Nova godina, to je godina pobjede i perspektiva mira. Nažalost moramo priznati da nam ni ove godine nije uspelo uništiti švercere što ćemo u ovoj godini svakako učiniti.“

Partizanska pitalica

Bježi bježi trčuljak, trči trči trčuljak, Boga molj bježuljak, da ga ne stigne trčuljak. (Iko zna što je to, alaj mu vero.)

ŠTO ZNACI NDH

Nije dobro Hrvatima Nezavisnom dušmani banjav, Neće dugo baraćiti.

PARTIZANSKA KARIKATURA 1941 — 1945

Muzej revolucije naroda Hrvatske Zagreb, Trg žrtava fašizma bb 2. veljače — 2. travnja 1989.

Muzej revolucije naroda Hrvatske zahvaljuje Republičkoj samoupravnoj interesnoj zajednici kulture Hrvatske i »Vjesniku«, koji su omogućili realizaciju ove izložbe. Zahvaljujemo ustanovama koje su posudile izložke, kao i Arhivu za likovne umjetnosti JAZU, Zagreb i Galeriji umjetnina u Splitu na pruženoj stručnoj pomoći.

PARTIZANSKA KARIKATURA

Pobude koje su izazvale karikaturu u njenom najvišem obliku bile su uvijek u osjećaju za istinu i pravdu pored individualnog smisla za paradoksalno u životu i prirodi. Prava karikatura, u djelima njenih najviših predstavnika, duboko je moralna i do krajnjih mogućih granica ljudske vrline, objektivna.

Pjer Kržanić¹

Kada se jednog dana bude pisala povijest političke karikature u Hrvatskoj, od prve tiskane 1843. godine² preko razvitka novinske karikature druge polovine 19. stoljeća i prve polovine 20. stoljeća³ do današnjeg dana, u tu povijest morat će biti uključena i produkcija političke karikature narodnooslobodilačke borbe u Hrvatskoj.

Kao snažno sredstvo političke propagande, karikatura je bila veoma pogodna, jer je minimalnim sredstvima davala maksimalan efekt: *brzo i jezgrovito informiranje* vrlo široke čitalačke publike raznolikog obrazovnog profila, *iskazivanje stava KPJ* o aktualnim društveno-političkim i vojnim zbivanjima, važno *moralno djelovanje* i s tim u vezi poticanje borbe protiv okupatora i domaćih izdajnika, *stvaranje borbenog optimizma* i *oslobađanje kreativne snage* talentiranih pojedinaца.⁴

Partizanska karikatura se prvi put javlja 1942. godine, a brojnost i rasprostranjenost raste nakon kapitulacije Italije 1943. kada u NOB stižu mnogi likovni umjetnici, raspoređeni u »tehnikе«⁵ da bi radili na izdanjima partizanskog tiska. Rad je karikaturista usmjeren iz agitacijsko propagandnih odjela kojima su pripadale »tehnikе«.

Propagiranje ciljeva NOB-a pomoću karikature nastavlja se, nakon oslobođenja i svršetka Drugog svjetskog rata, u drugoj polovini 1945. godine, zdušnom agitacijom za novu državu — Demokratsku Federativnu Jugoslaviju — sve do izbora za Ustavotvornu skupštinu 11. 11. 1945. godine.

Stvaraoci karikatura bili su tadašnji ili budući karikaturisti, slikari, grafičari, kipari — partizani. Mnogi od njih nisu mogli biti uključeni u dosadašnje izložbe likovne umjetnosti u NOB-u Hrvatske jer je njihov rad bio isključivo posvećen operi tiska, ilustraciji i karikaturi, pa se ništa ili gotovo ništa od onoga što su stvorili, nije sačuvalo. U tom kontekstu značajno je da se na ovoj izložbi prvi put izlažu radovi Vladimira Kristla, Ive Kušanića, Kazimira Ostrogovića, Alfreda Pala, uz Zvonimira Agbabu, Vilima Čerića, Ivana Lovrenčića, Andru Lušičića, Ota Reisin-

gera i drugih.⁶ S karikaturnim portretima suboraca Andrija Maurovića, Vanje Radauša i Nikole Reiserera, te nekolicine drugih autora, čine organsku cjelinu.

Drugu cjelinu čine karikature kojih autore nismo mogli identificirati, odnosno karikature nepoznatih, (Hubert, Lej i dr.) ili anonimnih crtača i onih čije su nam sigle, pseudonimi i šifre danas neprozirne (npr. autor H. K., P. B.)

Karikature neznanih samoukih boraca na zidnim i u džepnim novinama, koje se odlikuju privlačnim naivnim izrazom, čine treću grupu.

U izložbu su uključene i karikature nastale izvan Hrvatske objavljene u tisku koji se i ovdje distribuirao i čitao, kao npr. »Politika«, »Omladina«, »Mi mladi«, te manji broj slovenskih letaka i plakata. Stoga su, uz umjetnike iz Hrvatske, prezentirane i karikature Pjera Križanića, Nikolaja Pirnata i Janeza Vidica.

U 1944. godini javljaju se također karikature iz savezničkih izvora. Tako nalazimo nalijepljen letak (engleski?) s karikaturom Hitlera pod vješalima u Džepnim novinama sobe 22 bolnice u Gravini, Italija, (travanj 1944.). Te novine su pisali i crtali naši ranjenici u spomenutoj savezničkoj bolnici. Nalazimo ga nalijepljenog i u Dnevniku slikara Vladimira Potočnjaka, koji je vodio od 8. srpnja do 22. rujna 1944. na području Slavonije.

Višebojni saveznički plakat s prikazom mrtvačke lubanje hitlerovca u kojoj saveznici stežu obruč oko Hitlera krvavih ruku, vjerojatno se distribuirao na Visu.

U partizanskom tisku objavljene su replike i parafraze karikatura iz sovjetskih listova »Krasnaja zvijezda«, »Prjamoj navodkoj«, »Komsomolskaja pravda«, engleskog lista »Union Jack« i »Daily Express«, američkog »New York Posta« i dr. koje je prema originalima nacrtao Vladimir Kristl.

Poratna politička karikatura naznačena je »slikovnicom za djecu i odrasle« Vilima Svečnjaka pod nazivom »Bio jednom jedan kralj Perica se zvao« i mapom karikatura »Monarhija — robija« velike grupe splitskih umjetnika, koja je prvobitno bila izložena u Splitu 20—26. listopada 1945. pod nazivom »Nema povratka na staro«. U mapi se uz 33 karikature — crteža, nalaze i pet karikaturnih skulptura iz papier-mâchéa, portreti Pavelića, Draže Mihailovića, kralja Petra, Grola i Mačeka.⁷

Kao posljednje izložili smo poslijeratni novoosnovani zabavni list »Kerempuh« u Zagrebu, u čiju su redakciju ušli i partizanski karikaturisti Čerić, Kristl, Maurović, Pal, Reisinger i Venturini.

Karikatura je u narodnooslobodilačkoj borbi bila najrasprostranjenija u partijsko političkim glasilima i listovima vojnih jedinica, ali se često javljala na propagandnim lecima i plakatima. Uz unikatne tvorevine psihološko karikaturnih portreta nekolicine autora, koristi se i na zidnim novinama i u džepnim novinama — novopromoviranim informativnim sredstvima koja su također unikati.

Teritorijalna rasprostranjenost karikature ovisila je o koncentraciji likovnih umjetnika i o organizaciji agitacijsko propagandnog rada. Stoga je najveći broj nastao u središnjoj Hrvatskoj, gdje je bilo sjedište najviših organa narodne vlasti (Otočac, Topusko), zatim u sjevernoj Hrvatskoj (Slavoniji), te na obalnom području (Istra, Hrvatsko primorje s Gorskim kotarom, Dalmacija).

Pokrenuti su humoristički listovi u kojima se, pored anegdota i viceva, objavljuju i karikature.⁸ Na Hvaru je izdat na Novu 1943. godinu satiričko-humoristički list »Timbar — oči i uši Starigrada«, vjerojatno samo ovaj jedan broj u skrom-

nom obliku.⁹ Vilim Čerić, koji je u NOB došao kao već afirmirani novinar i karikaturist zagrebačkih »Novosti«, priredio je u drugoj polovini 1943. godine satirički list »Petrica Kerempuh«. Malog formata, izašao je u samo jednom primjerku i jednom broju. Bio je »tiskan« strojem za pisanje, a sve karikature bile su nacrtane tušem. »Petrica Kerempuh« je bio zapravo poticaj da se krene u izdavanje pravog satiričkog lista, čiji će prvi broj otisnuti tiskara »Vjesnika« u zaseoku Čatrnja na Kordunu.¹⁰

Za prvi broj novog lista sve je tekstove pripremio i sve karikature nacrtao sam Vilim Čerić. Zbog naprednih tradicija predratnog humorističkog lista »Jež« odnosno »Ošišani jež«, novi je list nazvan »Bodljikavi jež«. Tiskan je u veljači 1944. na 4 stranice formata 46 × 31 cm, s kreativno oblikovanom »glavom«, peštopačnim slogom i 22 karikature rezane u linoleumu. Grafički je čist i pregledan. Naklada je bila 5.800 primjeraka, a slavonski partizani ponovno su ga tiskali u cijelosti.¹¹

Slijedeća tri broja, radi pleonazma u naslovu, nose naziv »Jež«, znatno su siromašnija i donekle mijenjaju izgled. Izlaze samo na jednom listu s preoblikovanom »glavom«. »Jež« br. 2 ima trostupačni slog i samo pet karikatura, a brojevi 3 i 4 četverostupačni slog i po sedam karikatura, također rezanih u linoleumu. Tiskari su u tiskari »Naprijed« u nakladi od 2.000 do 3.000 primjeraka. Urednici su bili Joža Horvat, Slavko Grubešić i Vladimir Kristl.¹²

Kao ravnopravna likovna disciplina, karikatura je zastupana na izložbama umjetnika partizana Hrvatske tijekom NOB-a. Andro Lušičić je izložio 50-tak karikatura u školi, u Ravnoj gori (Gorski kotar) u studenome ili prosincu 1942. godine, u sjedištu Štaba primorsko-goranske brigade. Čerić, Kristl i Kušanić izlažu karikature na Izložbi štampe, fotografija i slika, u lipnju 1943. u Otočcu, a Čerić još izlaže 12 karikatura velikog formata na Izložbi likovne umjetnosti u Topuskom 1944. godine. Neke od njih su izložene na Izložbi umjetnika partizana u Splitu 1944/45. godine.

Karikatura u narodnooslobodilačkoj borbi Hrvatske dio je partizanske likovne produkcije, ali je njeno nastajanje ipak specifično, vezano uz programatski rad agitacijsko-propagandnih odjela političkih organa KPJ, organa narodne vlasti i vojske. Prvenstveno je bila usmjerena na razobličavanje fašističkih, talijanskih i njemačkih okupatora, njihovih vođa i ideologa Hitlera, Mussolinija i Goebelsa, domaćih kvisinga Ante Pavelića i Draže Mihailovića, izdajničke uloge kralja Petra i izbjegličke vlade, te slugu okupatora i njihovih istomišljenika. Manjim svojim dijelom, s blagim humorom, ismjevuju se mane boraca — partizana. U ideologiziranom načinu mišljenja nije bilo mjesta karikaturama rukovodilaca.¹³

Moša Pijade je nakon izlaska prvog broja »Bodljikavog ježa« uputio redakciji pismo s primjedbama na one šale i anegdote koje u datom političkom trenutku nisu bile oportune, kao npr. o monsignoru Rittigu, o obveznicama narodnog zajma kao uspomeni bez vrijednosti, o satiri »Drug odozgo«, te o prevelikom broju šala o kralju Petru, kraljevskoj vladi i Draži Mihailoviću.¹⁴ Ipak, prve objavljene karikature visokih državnih rukovodilaca objavljene su u »Politici« 9. travnja 1945. iz pera Pjera Križanića, od kojih je ponajbolja baš ona Moše Pijade.

Nastala u posebnim ratnim uvjetima, partizanska karikatura u Hrvatskoj bila je odraz programatskih zadataka KPJ u borbi protiv okupatora. Imala je neposrednost djelovanja i aktualnost tematike, ali je to istodobno ograničavalo njezin umjetnički domet. Većina karikatura ima anegdotski karakter, ocrtava tipične situacije i rabi šablonske likove, ali tamo gdje su pojedini vrsni karikaturisti uspjeli postići jedinstvo vizualnog i verbalnog, građeno na idejno-pojmovnim simbolima, stvoreni su »zapisi« koji se i danas doimaju suvremeno.

Čerićev »Razvoj kukastog križa« koji rotiranjem postaje SOS — poziv za pomoć i njegov »Pozdrav Hitleru iz Teherana«, Kristlov »Pozdrav iz Kaira« i Hitler s lutkom Musolini, te Ostrogovićeve karikature iz situacija u ZAVNOH-u, svakako spadaju u sam vrh hrvatske karikature.

Dolores Ivanuša

Bilješke:

1. Pjer Križanić, Karikatura u umetnosti i životu (ćir.), članak nepoznatog izvora, Arhiv likovnih umjetnosti JAZU, dokumentacija Pjera Križanića;
2. Prva tiskana karikatura objavljena je 1843. u Beču i prokriučarena u Hrvatsku, koje je autor vjerojatno Zagrepčanin Janko Havliček. Prikazuje ugarskog državnika Kosutha koji na lancu drži zloglasnog bana Hallera i istovremeno u kolijevci ljulja mađarona — Turopoljca.
3. Od druge polovine 19. stoljeća izlazio je u Hrvatskoj znatan broj humorističko-satiričkih listova: »Podravski jež«, »Zvekan«, »Humoristički list«, »Arhiv za šalu i satiru«, »Brico«, »Tries«, »Trn«, »Čauš«, »Čuk«, »Satir«. Novo razdoblje počinje izlaskom »Kopriva« 1906, te »Duje Balavca«, »Kornjače« i dr. — Glavnu literaturu o karikaturi i općenito o likovnom humoru kod nas navodi Dubravko Horvatić u prvoj i do sada jedinjoj Antologiji hrvatskog likovnog humora »Ples smrti«, izd. Društva hrvatskih karikaturista, Zgb, 1975.
4. O nekim teoretskim pitanjima moderne i suvremene karikature vidi eseje: **Fedor Kritovac**, Bez riječi, Polet, lipanj 1965; Suvremena karikatura i gledalac. Telegram, 24. 11. / 1. 12. 1967; Suvremena karikatura, Život umjetnosti, 19—20, 1973, s 59—68; **Željko Ivanjek**, Poglavlje o karikaturi, Oko, 7—21. 10. 1976, s 9;
5. »Tehnikom« su se nazivale improvizirane tiskare. Njihova oprema je varirala od stroja za pisanje, geštetnera, ciklostila do pravih tiskarskih strojeva na električni pogon.
6. Z. Agbaba, V. Čerić, I. Lovrenčić, A. Lušičić, O. Reisinger prezentirani su na nekim izložbama likovne umjetnosti NOB s jednim ili dva crteža, letka ili plakata koliko ih je ukupno sačuvano.
7. Na ovitku mape navode se imena svih slikara i kipara koji su sudjelovali u radu na izložbi »Nema povratka na staro«, od kojih je većina reproducirana u mapi »Monarhija — robija«. Navode se slikari: J. Botteri, A. Franičević, N. Ignjatović, C. Job-Jeličić, Ž. Kljaković, J. Knežević, B. Matas, Lj. Nakić, M. Razmilović, I. Sikavica, M. Tolić, R. Tolić, A. Zupa, te kipari: A. Ivanišević, B. Krstulović, T. Kukoč, M. Ostoja, P. Ružić, D. Stanojević, M. Studin, A. Šitić i književnik Ž. Jeličić.
8. Jedan od prvih bio je »Paprika«, objavljen krajem 1942. u selu Drinići, u Bosanskoj krajini, a pripremili su ga Mitra Mitrović i Vladimir Dedijer. Tiskan je samo jedan broj u 7 primjeraka. U Ljubljani je 1943. i 1944. godine ilegalno izlazio list »Bodeča neža — list za dobro voljo v teških dneh«, glavni urednik Josip Urbič i također Frane Milčinski-Ježek, ilustrirao Akim Toboljevič Maks. Slovenska »Partizanska tiskarna« izdala je 1944. godine na Kočevskom rogu dva broja lista »Pavliha«, urednik je bio Milan Apih, a karikature izradio France Mihelič. Peta crnogorska brigada pokrenula je siječnja 1944. list »Šilo«, objavljen u dva broja.
9. Olga Maruševski, Likovni elementi u opremi periodične štampe NOB-a u Dalmaciji 1943, s osobitim obzirom na hektografske listove; Zbornik 3 Instituta za historiju radničkog pokreta Dalmacije, Split, 1975. s 756.
10. Vilić Čerić, Kako su ježu rasle bodlje, »Hudi časi — vedro čelo«, izd. Mladinska knjiga uz suradnju Časopisnoga podjetja Pavliha, Ljubljana, 1976. (List »Petrica Kerempuh« nije sačuvan.)
11. U izvještaju Propagandnog odjela ZAVNOH-a o radu Odjela od osnivanja do ožujka 1944, od 17. 3. 1944, navodi se da je pored svih nedostataka list »Bodljikavi jež« dobro primljen kod boraca i u narodu, što svjedoče brojni priloz i pisma koje prima redakcija »Ježa«, — ZAVNOH, Zbornik dokumenata 1944/II, izd. IHRP, Zgb, 1970, s 260;
12. Bibliografija izdanja u Narodnooslobodilačkom ratu 1941—1945, izd. Vojno-istorijskog instituta u Beogradu, Beograd, 1964, s 606.
13. »Članovi Agitpropa su zahtevali strogo ozbiljnu karikaturu u duhu socijalističkog realizma i uperenu protiv ostataka buržoaskog društva. List »Jež« trebao je da kroz šalu, smeh, vedrinu i snažni optimizam razglasi naše uspehe.« — Milomir Marić, Deca komunizma, Mladost, Beograd, 1987. s 216.
Usporedimo li taj stav s mišljenjem u članku u povodu jubileja »Ježa« 1977. godine, vidljiv je znatan pomak u demokratizaciji. Ipak i ovdje autor predlaže da se u okviru SSRN održe sastanci o problemu humora i satire, na podlozi intervjua Stane Dolanca. — Joža Švarčak (Rade Peleš), Službene pribilješke jednog neslužbenog satiričara ili: o »Ježevu« jubileju, tužnoj sudbini listova za smijeh, pa s tim u vezi i o satiri i slobodi u nas, Oko, V/148, 17. 11—1. 12. 1977.
14. Isto pod br. 10.

KARIKATURA U PARTIZANSKOM TISKU

Revolucionarni radnički tisak javlja se u Hrvatskoj 70-tih godina XIX st., a značajna iskustva ove djelatnosti tekovina su međuratnog razdoblja, da bi kontinuirano bila nastavljena tijekom NOR-a.¹

U vremenu između dva rata umnožavani su legalno, poluilegalno i ilegalno brojni partijski materijali (novine i brošure, leci i proglosti, rezolucije i dr.) u vrlo teškim uvjetima cenzure, zatvaranja partijskih radnika, nabave materijala, tiskanja i njegovog distribuiranja. Međutim, svi ti razlozi nisu mogli spriječiti aktivnost partijskog vodstva na izdavanju i širenju tiska. Partijski tisak je reagirao na tekuće političke događaje, davao orijentaciju u složenim zbivanjima toga vremena ne samo partijskim kadrovima već i širokim slojevima naroda, ukazujući na puteve i perspektive borbe za nacionalno i socijalno oslobođenje.

U vrijeme revolucionarne aktivnosti i rasta revolucionarnog pokreta, Partija koristi sve mogućnosti za izdavanje legalnog i poluilegalnog tiska. Postignuti su značajni uspjesi u okupljanju naprednih intelektualaca, publicista, književnika i umjetnika oko pojedinih novina i časopisa.²

Lijevo orijentirani slikari i grafičari javljaju se sa karikaturama u satiričko-humorističkim listovima građanske opozicije, kao na primjer u »Koprivama« u Zagrebu i »Štandarac« u Splitu i drugdje. To su listovi s velikom nakladom, dobro uređivani, aktuelni i angažirani na liniji borbe protiv klerikalizma, gušenja demokratskih sloboda i sve agresivnijeg približavanja fašizma.

Nakon sloma kraljevine Jugoslavije, fašistički okupatori i domači kvistlinzi dobro organiziraju svoju propagandu, a s druge strane represivnim mjerama suzbijaju sve informacije antifašističke koalicije. Plijene se radio-aparati, zabranjuje slušanje radio-stanica Londona, Moskve i Glasa Amerike. Već 5. srpnja 1941. se naređuje: »bit će stavljen pred prijeku sud onaj, koji pisanjem, tiskanjem, izdavanjem ili širenjem knjiga, novina, proglosa, letaka ili slika na bilo koji način vrši promičbu komunizma«.³

Partijska rukovodstva u zemlji čine izuzetne napore kako bi se istina o okupatoru i njegovu teroru širila među stanovništvom, istina o ratnim operacijama na frontovima širom Evrope, a napose istina o širenju ustanka i narodnooslobodilačkoj borbi.⁴ Objavljivali su svaku novu pojavu u razvitku NOP-a: NOO, ZAVNOH, AFŽ, JNOF, USAOH i sl.

Širom Hrvatske, na okupiranim, poluoslobođenim i oslobođenim krajevima organiziraju se tiskare. One su raznoliko opremljene, uglavnom ručnom tehnikom: ciklostilom, šapirografom, mimeografom, hektografom, geštetnerom, strojem za pisanje, ručnim tiglom pa kasnije pravim tiskarskim strojevima na električni pogon. Nedostajala je tehnika, tiskarski materijal i stručno osoblje. Usprkos svim tim teškoćama već u prvim danima ustanka izdaju se leci i novine, proglosti i brošure, plakati i parole, okružnice i dr.

U pridobivanju naroda za ideje NOB-a imale su određenu ulogu satirično-humorističke karikature na lecima i novinama, jer su na duhovit način povezivali političku ideju s likovnim izrazom.

Karikature su rađene u raznim tehnikama i umnožavane u različitoj nakladi.⁵ Crtež se rezao u linoleumu, crtao olovkom ili tušem, kopirao preko indiga, boc-kao iglom na matricu i izvlačio na ciklostilu.

Uvjeti za tiskanje propagandnog materijala bili su vrlo različiti u pojedinim krajevima Hrvatske.⁶ Problem je predstavljao i organizacija kurirske mreže, putem koje se tiskani materijal distribuirao.

Sistem agitacijsko-propagandnog rada mijenjao se i razvijao s razvitkom NOR-a. Izvjesne razlike u organizaciji izdavačke djelatnosti u pojedinim krajevima Hrvatske nisu mijenjale idejnu i organizacijsku osnovu agitacije i propagande, koja je bila jedinstvena u cijeloj zemlji. Sadržaj rada ostao je u biti isti tijekom cijelog rata.

Osnivanjem ZAVNOH-a (prvo zasjedanje održano je 13—16. lipnja 1943. u Otočcu i na Plitvicama) kulturno-prosvjetna djelatnost počela je dobivati organiziraniji oblik. Prosvjetni i propagandni odjeli ZAVNOH-a razradili su niz uputa, programa skripata i drugih pisanih materijala, kojima je trebalo pomoći daljnjem razvoju prosvjete, kulture i propagande. Tako je na pr. Propagandni odjel ZAVNOH-a 1943. godine izdao Upute o organizaciji propagande, a 1944. godine Upute za uređivanje zidnih novina, te Upute za vršenje dopisničke službe.⁷ U izdanju propagandnog odjela ZAVNOH-a u veljači 1944. godine tiskan je humoristički list »Bodljikavi jež«, na Kordunu. U prvom broju (izašla su 4 broja) većinu tekstova je obradio, te nacrtao svih 22 karikature slikar Vilim Čerić.⁸ Od tog vremena znatno se povećava naklada i kvaliteta partizanskog tiska. Uporedo s time partijsko rukovodstvo (Agitprop CK KPH-a) organizira putem NOO-a akcije za opismenjavanje i podizanje općeg političkog i kulturnog nivoa naroda putem analfabetskih tečajeva, kurseva, škola, zidnih i usmenih novina, kazališnih predstava i drugih akcija. Organizacija agitacijsko-propagandnog rada u vojsci mijenjala se porastom i razvitkom vojske. Od početka 1942. do svibnja 1945. godine stvaraju se pri štabovima brigada, a kasnije i divizija i korpusa politički odjeli i kulturno-prosvjetni odbori. Imali su zadatak da se uz organizacijsko-propagandni rad bave i političkim i kulturno-prosvjetnim radom.⁹ Glavninu boraca u Narodno-oslobodilačkoj vojsci činili su seljaci, većinom nepismeni ili polupismeni, te se i u vojnim jedinicama vodila borba za podizanje političkog i kulturnog nivoa boraca.

Svaki broj džepnih i mnogih drugih listova, koje su izdavale jedinice ilustriran je radovima samih boraca i rukovodilaca. Osim ilustracija sadržaja članaka, reportaža, pjesmica i dr. listovi su objavljivali humor i karikature. Najčešći motivi karikatura su iz borbe i iz života i rada jedinica i dr. Iako su objavljivane i karikature poznatih slikara, pretežno su to crteži nepoznatih boraca koji su se tijekom rata opismenjivali. Po svom sadržaju i suradnji džepne novine bile su stvarno glasilo svojih jedinica, pa su se prema tome i razlikovale od listova koje su izdavala partijska i politička rukovodstva i organizacije.

U redakcijama listova: Vjesnik, Naprijed, Novosti, Omladinska riječ, Dnevne vijesti i dr. radili su umjetnici-karikaturisti, akademski slikari i kipari, đaci, studenti i dr. (V. Čerić, V. Kristl, Z. Agbaba, C. Job, A. Pal i dr.)¹⁰

Crtana, pisana i tiskana poruka pokazala se djelotvornom kao oružje, a ponekad i djelotvornijom od oružja. Karikatura (koja u sebi sadrži crtež i pisanu riječ) bila je razumljiva i intelektualcima i polupismenim seljacima, bila je snažno sredstvo za okupljanje i pridobijanje najširih narodnih slojeva za ideje i ciljeve narodnooslobodilačke borbe. Kao dio cjelokupne izdavačke djelatnosti ona je

bila transmisija direktiva vojno-političkog rukovodstva organiziranog na osnovi jedinstvenog i centraliziranog rukovođenja. Sav tiskani materijal NOR-a, pa prema tome i karikature samom svojom pojavom i izgledom svjedočanstvo su tadašnjeg vremena i jedan od nezaobilaznih povijesnih izvora za sagledavanje jugoslavenske revolucije. Tematska i sadržajna strana karikature nije bila samo pučko registriranje događaja, već aktivno i angažirano bilježenje, analiziranje i shvaćanje jednog trenutka i vremena.

Mr Lucija Benyovsky

Bilješke

1. Novak Božidar, Radnička i napredna štampa do II. svjetskog rata, Zagrebačka panorama, IV/3—4 (III—IV), Zagreb, 1964.
2. Mladen Iveković, Hrvatska lijeva inteligencija 1918—1945, knj. I i II, Zagreb, 1970.
3. NDH-a Zakoni, Zakonske odredbe i naredbe, Proglašenje od 1. VII—31.VII.1941. Knj. III (sv. 21—30), Zagreb, s 69—70; MRNH, Zgb. — ZBT inv. br. 9157
4. Okružnica br. 1, Okružni Komitet KPH-a za okrug Bjelovar, 4. VII 1941. (Okružnica br. 1 izdana je svim kotarskim komitetima u Hrvatskoj kao uputstvo u za rad); NSB, Zbg. VIII (grupa) — leci;
5. Izvještaj PK KPH za Dalmaciju od 10. VIII 1943. o radu agit-propa i cjelokupnoj izdavačkoj djelatnosti upućen Agitpropu CK KPH; Arhiv IHRP, KP-42-V/3576
6. Izvještaj o radu Agit-propa OK KPH za Hrvatsko Primorje za mjesec XI—XII 1943. upućen Agitpropu CK KPH; Arhiv IHRP, KP-42-VI/3632
7. Upute o organizaciji propagande, izd. Propagandni odjel ZAVNOH-a, 23. VII. 1943; MRNH, Zgb. — ZBT inv. br. 8875
Upute za izdavanje zidnih novina, izd. ZAVNOH, Propagandni odjel Kulturno-umjetničkog odsjeka, 1944. — O sadržaju svakog broja zidnih novina pod ad i) »Šaljivi dio, sa člancima, gdje se u obliku šale, zagonetaka itd. kao i šaljivim crtežima kritiziraju ili ilustriraju pojedine greške, propusti i sl.«; MRNH, Zgb. — ZBT — inv. br. 8863
Upute za vršenje dopisničke službe, izd. Odjel informacija ZAVNOH-a; MRNH, Zgb. — ZBT — inv. br. 8872
8. Bodljikavi jež, izd. Prop odjel ZAVNOH-a, 1944; MRNH, Zgb. — ZBT — inv. br. 1—19.
9. Miljenović Desa, O džepnim novinama naših jedinica, Priručnik za pomoć u radu propagandnim odjeljenjima, odsjecima i kulturno-prosvjetnim odborima, izd. Propagandno odjeljenje Glavnog štaba Hrvatske, 1945, s 71—76; MRNH, Zgb. — ZBT — inv. br. 9164
Zbornik za kulturno prosvjetni rad u vojsci, br. 1, izd. Propagandno odjeljenje VŠ NOV i POJ, januar 1945. — Humor i karikatura, s 119—128; MRNH, Zgb. — ZBT. inv. br. 9163
10. Likovna umjetnost u NOB-i Hrvatske, katalog izložbe, predgovor Smiljka Mateljan, Zagreb, 1974.

PARTIZANSKA KARIKATURA 1941 — 1945

ZVONIMIR AGBABA

1 2

Đuka stvarna
pionirsku
kima...

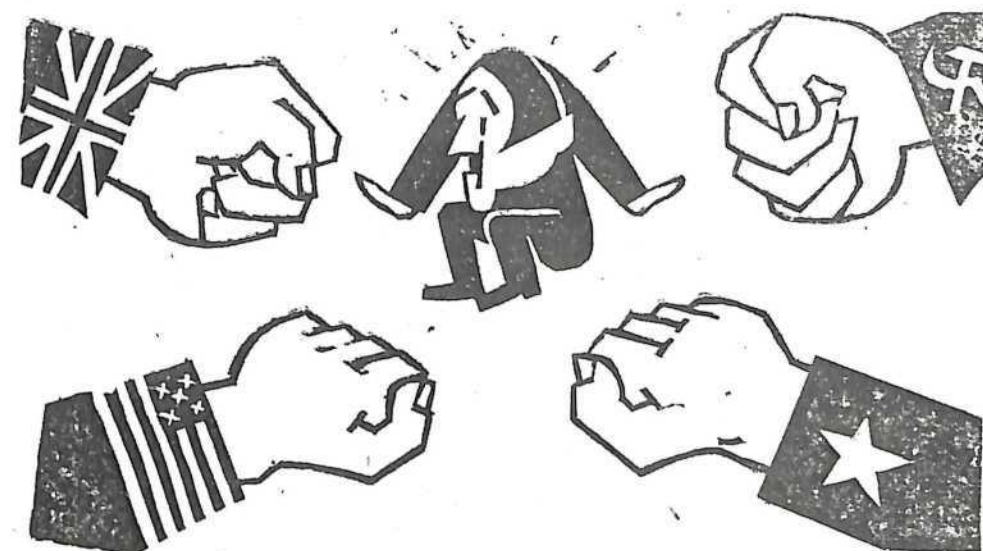

Prilikom posete u Teheran, 1979. godine, američki predsjednik Jimmy Carter i irački vođa Khomejni.

POZDRAV HITLERU IZ TEHERANA

SA ISTOKA ZAPADA I JUGA

KULA OD KARATA I ODLUKE AVNOJA

PERICA: Gradio sam kulu iz mojih najboljih aduta, a oni mi je, eto, porušili . . .

Razvoj nastog križa

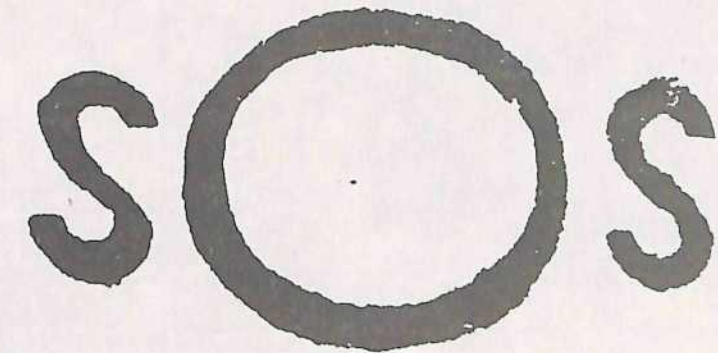
1941.

1942.

1943.

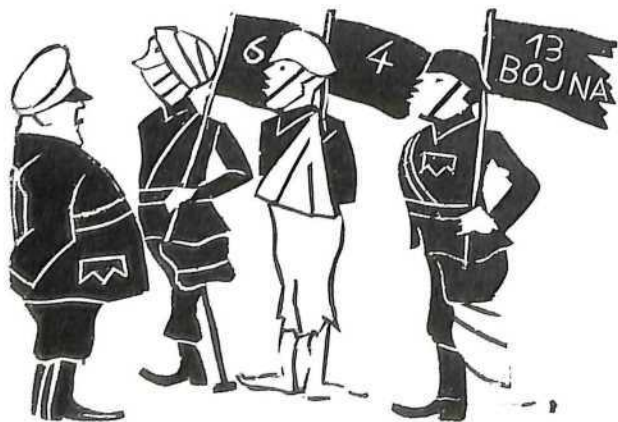

1944.

15

10 13

POBJEDNICI

Poglavnik obavlja smotru svojih trupa nakon šeste ofenzive

U STRAHU SU VELIKE OČI

— Eno dvojice partizana. Da prihvatimo borbu?
— Jesi lud! Njih su dvojica, a mi smo sami . . .

16

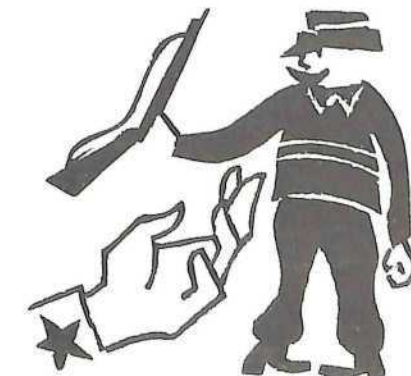
11 12 14

S NAMA SU

— Gdje ti je bojna?
— Ona je s nama, oružje je s njima, a ja sam s vama. gospon oficir.

ŠVABOBRANAC MIŠKO

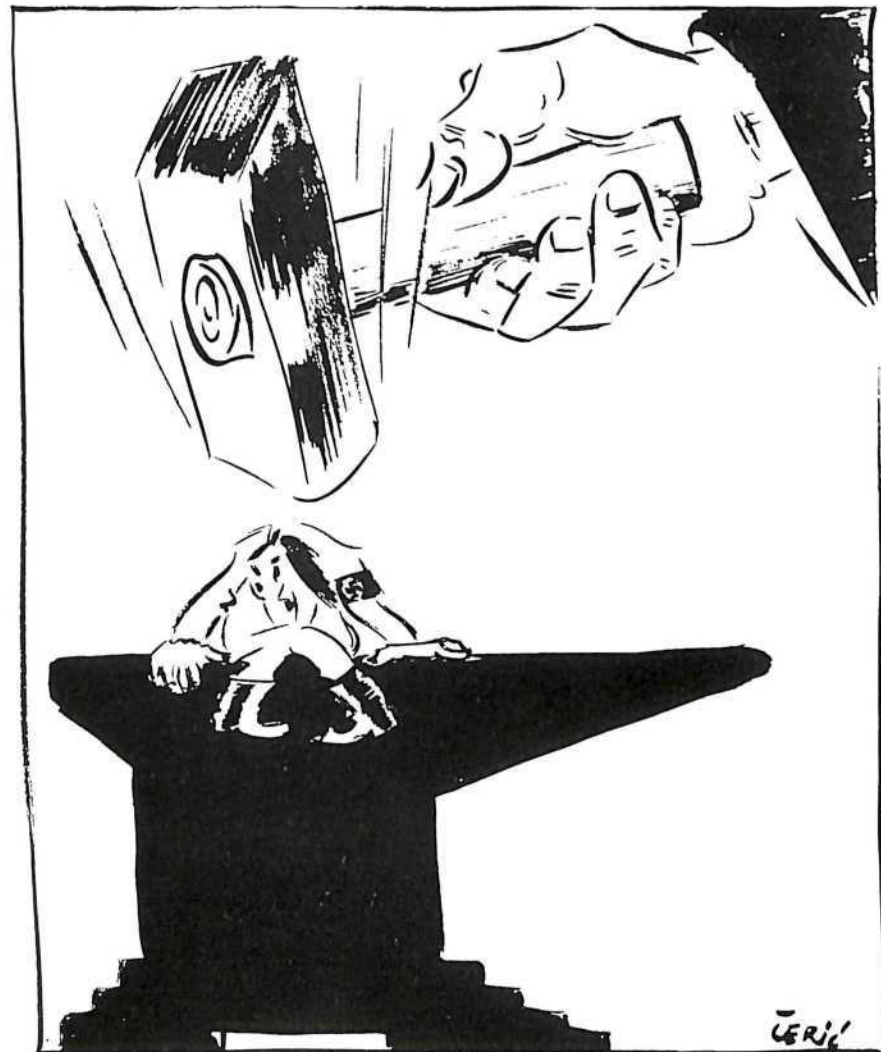

— Ja delam lak su me učili; borbi dajem sve od sebe . . .

Kako si partizan Dule zamišlja Milu Budaka u fotelju

17

Izvedbu čelica i nakočnja ili drugi front

5
7 6

— Mi ustaše smo ipak najmodernija vojska na svijetu. Vozimo se u tramvaju od istočnog na zapadni, i od južnog na sjeverni front

Ljubek

Mačkovijada

Hubert

Kralj Petar - brijač?

Švrca: „Čičo, zašto nosiš bradu?“
Četnik: „Nosim je i nosit ću je dok se kralj Petar ne vrati iz Londona!“
Švrca: „A zar je kralj Petar... ... brijač?“

16 | 18
17

Unra: „Mali, nosim ti darove.“
Partizan: „Lijepo, ali ja ću uzeti samo ono što bude mene volja.“

Hubert

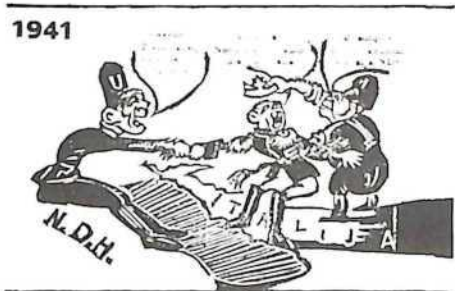
Hitler: Jan, stručno me boli glava. Pomozite doktore! Šta da radim?

Liječnik: Fieru! Ne dajte voine izvještaje sa fronte i ne čitajte odluke Krišmske konferencije.

Gebels: Fieru, Nemčija je svaki danom sve manja. Kuda ćemo to kada se sastane?

Hitler: Jedino pod zemlju. Jer na tako velikoj zemlji nema mjesto gdje bi mogli spasti glave.

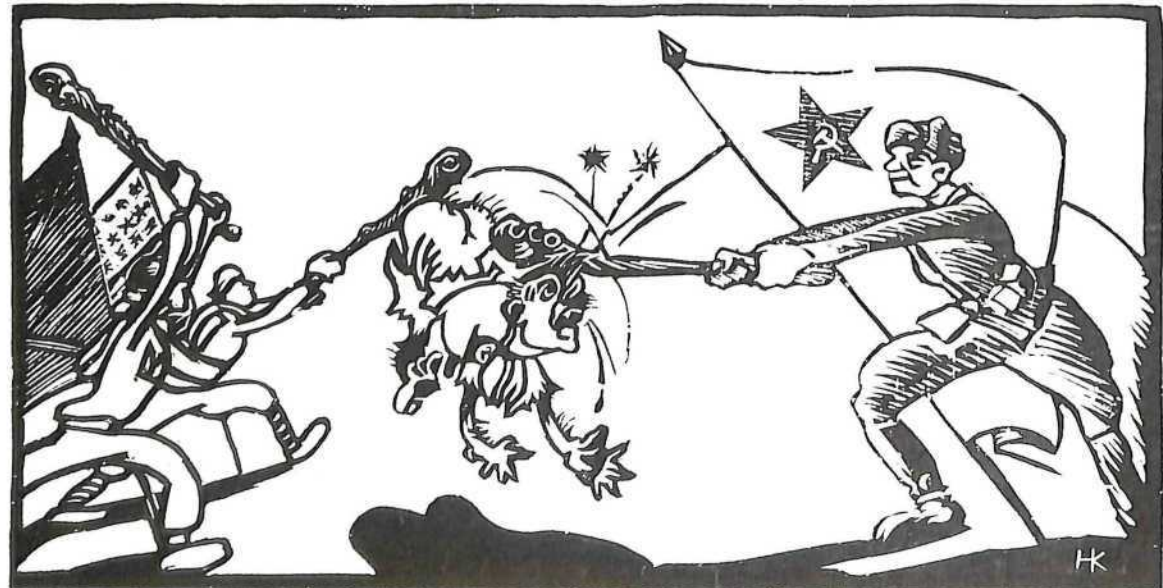
Pavelić 1941.: Ovime se proglašuje NDH kraljevino sa dičnim kraljem - talijanskim vojvodom od Spoljeta okrunjenim krunom kralja Zvonimira.

Pavelić 1945.: Ovim se proglašuje NDH republikom, aji ću vječni predsjednik biti ja.

19 | 22
20 |
21

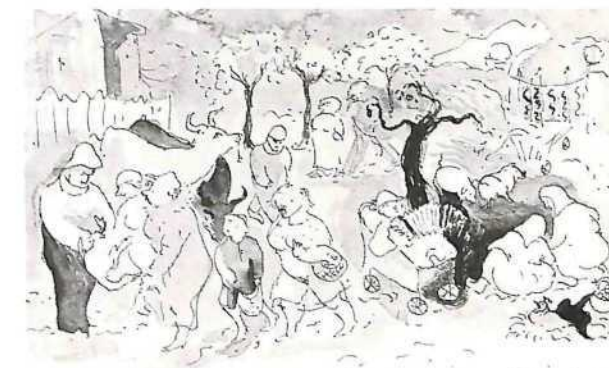
Hitler: (koga tako snažno tuče Crvena armija, Engleske i Američke trupe izjavio je dne 10. III. 1945. da bi utješio svoje na smrt zaplašene švabe)
„Mi ćemo tako dugo pružati otpor dok se neprijatelj ne umori i ne slomi!“

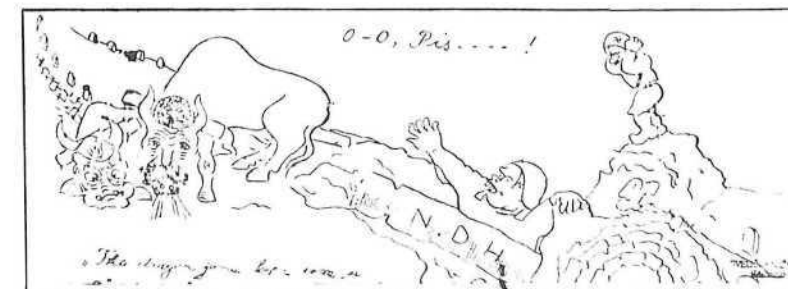
Tko će se prije umoriti, Hitler ili Saveznici?

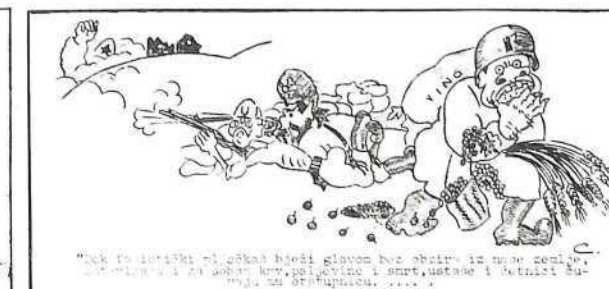
HITLERA MOĆE SITUACIJA PROMENITI!

23
28 | 24
26 | 27

„Kako dugo je to...“

„Kako to dugo je to...“

1943.

Karikatura izradio u željači (1943).
 Slijeva na desno odzgo: I red J. Knežević, Miloš Toman
 i Serif Šehović; II. red Eli Finzi, perem Šević i Jure
 Kaštelan; i III. red: Zarko Despot, Mato Jurić i Vito Toč
 neja. om
 (Po povratku iz Kaira nakon razgovora s njima)

Pozdrav iz Kaira

U okupiranom dijelu Italije Hitler je stvorio vladu od Musolinijevih prijatelja. Hitler preko nje i Musolinija nastoji udahnuti malo života fašizmu i Italiji, gdje se konačno lomi i raspada.

Hitler: „Badava je vučem i oživljujem - od nje više nikada ništa“

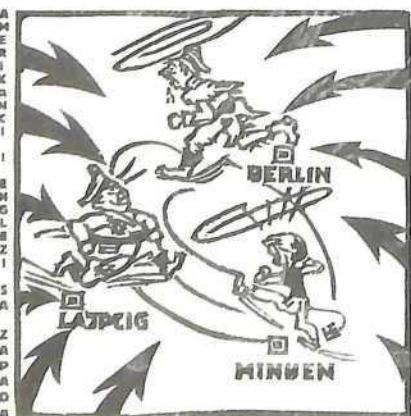
31 35
33 34 52 38

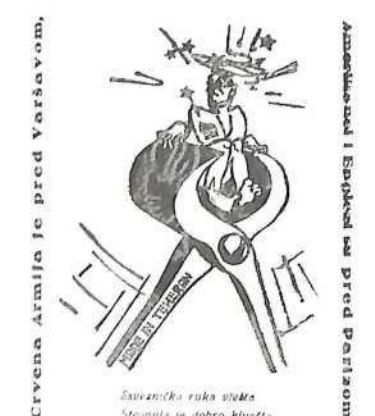
Ein, zwei, drei
Gledaj! Jedan, dva, tri - najvećim brojem „Njemačke zvijezde“

Prva, druga i treća - ukrajinska fronta

STRKA U HITLEROVOJ JAZBINI

HITLER U KLJUŠTIMA

Najnovije njemačko oružje V1, V2, V3 ...

POSLEDNJE SREDSTVO

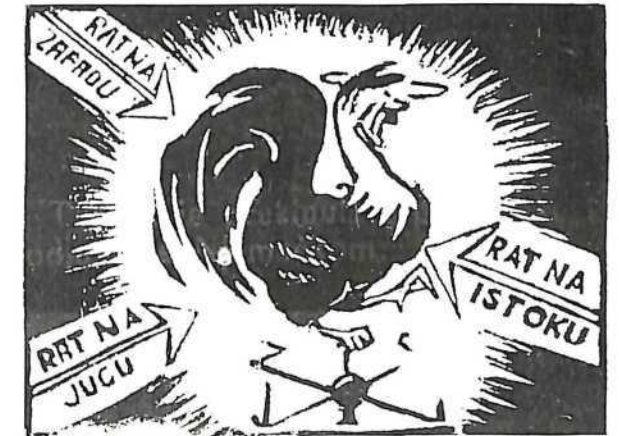
Panika među kokošima

Bježite, idu četnici... („Divizijske novosti“, VII. ud. div.)

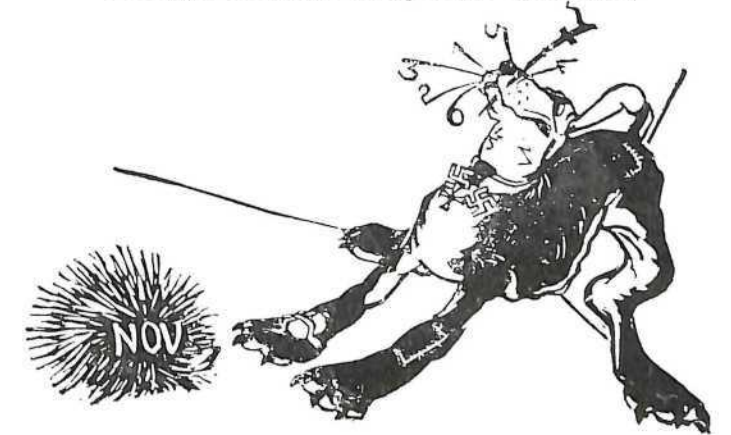
42 | 37
36

ZBUNJENI VJETROKAZ

(Iz engleskih novinara »Union Jack«)

Poslije sedam švapskih ofenziva

51

Pomoć njemačkim fašistima, koji uče rusku deklinaciju

Tko? Što?	Koga? Čega?	Komu? Čemu?	Koga? Što?	S kim? S čim?	O komu? O čemu?
Hrabri FRIC je tu pred vama ubica nad ubicama.	K nama u zemlju čizma FRICA hrabro došla krvava lica.	Daži FRICU boja prije do besvesti da s' napije.	Svi prašičići naši mali hrabrog FRICA upoznali.	Pokušali zimi s FRICEM dočepat se prijestoljnice.	O FRICU sad priča sama na pokušu lopužama.

Iz zbirke sovjetskog vojničkog humora „Prjamoj Navcdkoj“ izdanje „Molodaja Gvardija“

46 | 49 |
50 | 48

Maček: „Bil bi to dobar kišobran, da nema... kiše.“

Zakasnili su svečanost
Maleszewska reakcija: „Samo da nam otpira protivnici iz naših bugaj“

Kad tvrdoglavi dopisnik ne će da izade iz svog „bukera“

Članci dopisnik: Redakcije izale su mene da im prihm u izgradnji, naprema i uspesima, herpo, herpo, ali kako da dođem do podataka?
Olas partizanske štampe: Izidi, družo, iz svog „bukera“ na teren!

KAD PARTIZANKE RATUJU

Zarobljeni Svobor: „Možda sam ja staremōdan, ali ipak mislim da je ženama mjesto u kuhinji...“ (iz engleske štampe)

„U NDH SVATKO MORA BITI ZADOVOLJAN“ (Pavelić)

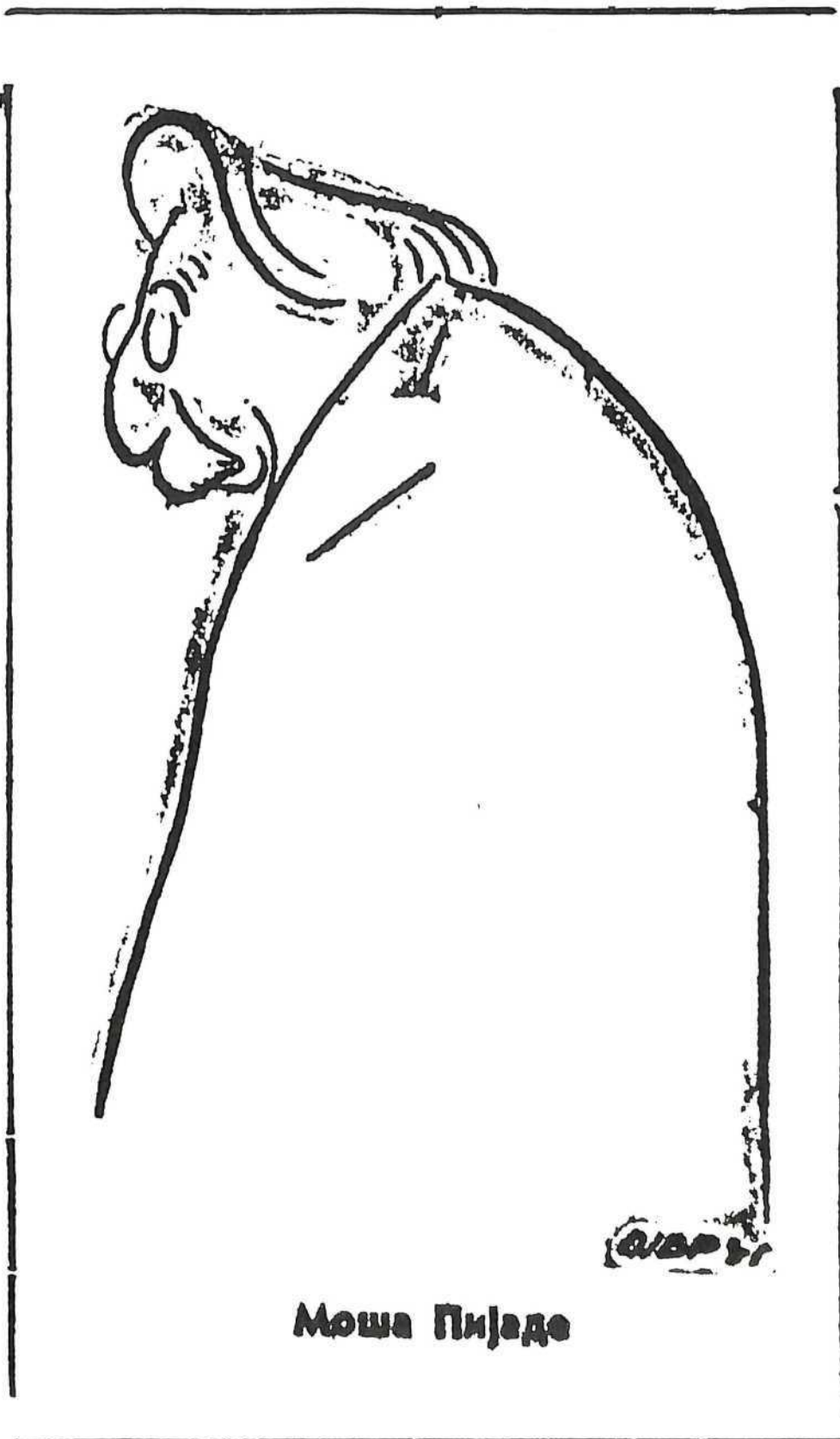
Zagrebački činovnik: „Lako je njima pričati da poglavlnik zna sto radi, ali neka mi kažu kako da se ja s tom plaćom spasim od gladi...?“

41 | 47
43 | 45

Propali snovi talijanske reakcije

Noćni kradljivac — ... O diavolo, ... za ovaj lukot nema ključa!

Моша Пијаде

Борба за животи простор

— Над би нам бар овај животи простор оставили!

СТАРЕ ТРАДИЦИЈЕ

Виктор Бартоломеу — Са Икитом и Трстом Јулијевим ударили на нашу најсветију традицију! Магу бити рат и добити територију.

МЕСТА КОЈОМА

— Ја, мило Мекел, ситуација је таква да треба одмах организати седму колону.

„ЦЕЗАР“ У ЈЕВОНАМА

Мусолини: — Опрости, колега, што не могу да те поздравим фашистичко римским поздравом.

3. augustā Turska je prekinula diplomatske i trgovačke odnose s Njemačkom.

KAO I PRVI PUT

Hitler je poslije atentata, koji je protiv njega organizirala grupa njegovih generala, pozvao generale da ponove zakletvu vjernosti.

„Zaklinjemo ti se, širer, da ćemo ti opet biti vjerni...“

POSILIJE POLITIČKOG-BRODOLOMA
Draž: Ej Vlatko, bre-e-e, pomagaj.. utopi se ja...
Maček: Dojdi sini. I ja nemrem dale. Morti bumo skup nekak splivali.

„Supertotalna“ mobilizacija

— Napred, mali, i ti ćeš dobiti križ...
KJ

У ШКРИПЦУ

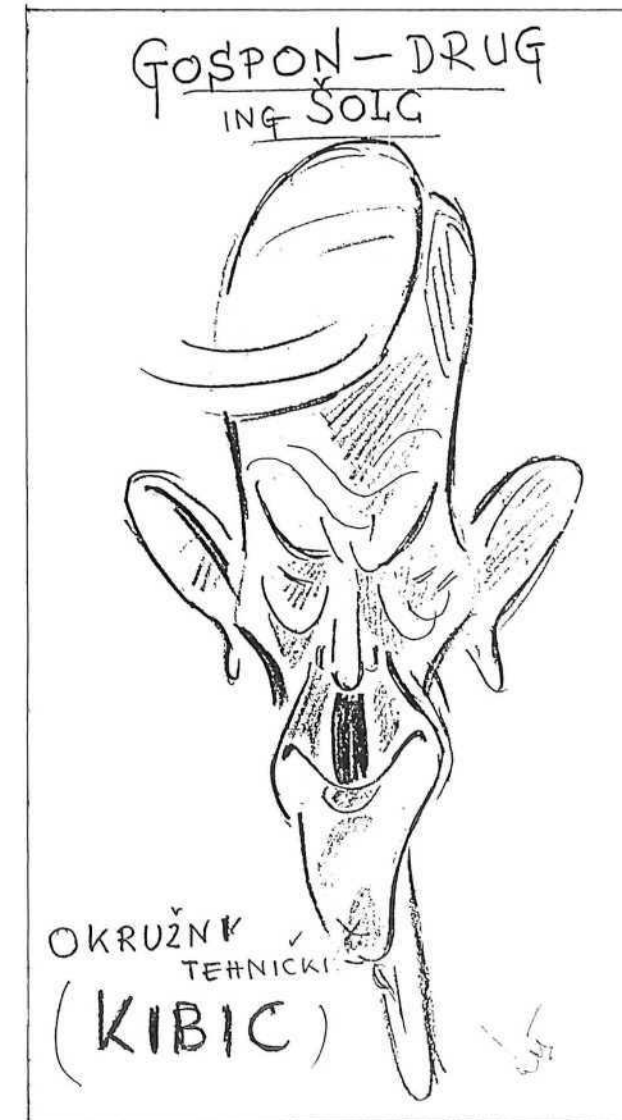

МИШ: — Дај дукат да те сакрије у рупу.
[Цртеж Иве Кушанић]

FIGURA GRATA IZ TEHNICKOG, ODELENJA.

GOSPON-DRUG
ING ŠOLC

OKRUŽNIK
TEHNICKI
(KIBIC)

15. RUJAN
JE ZADNJI ROK

„Svi oni, koji će se zateći poslije 15. rujna 1944. godine u vojnim formacijama domobranstva, četnika i drugih i bore se protiv Narodno-oslobodilačke vojske, bit će izvedeni pred ratni sud, suđeni kao izdajnici naroda i kažnjeni najstrožijom kaznom.“

(Iz posljednjeg poziva Maršala Josipa Broza Tita, dan 3. VIII. 1944.)

Izdavale NOP Slavonije

RAČUN BEZ KRČMARA

BANDOLICE:
"PREŠVITLA KRUNO, KAKO ĆEMO SE
POGODITI ZA OVU KRČMARIJU?"
KRALJ PETAR II.:
"REČELIŠO, VI ZNAŠTE DA SMO JA
I MOJ DRAŽA, KAKO I DO SADA NA
SVE PRIPRAVILI ZA DOBRU BOL
DE ĆEMO SE LAKO REGULAT."
KRALJ V. EMANUEL III.:
"DA, PREŠVITLA KRUNO, ANEŠ JA
SAM PRIPRAVAN NA TO, SAMO MI SE VIDI
DA SE JE OVI BOD ZEBUNJIA PRAVI
GOSPODAR - NAROD I S
TRITJANSKI, PA ME JE STRAH
DA ĆE MAJ OVA LIKA, TUSTA JAREBICA
Z RUK ZLESTIT....."

DOMOBRANI!

da li ste vi spremni da idete
u smrt zajedno sa ustašama.

15. RUJAN
zadnji je rok!

Put bez povratka

Hoće li i ti s njima?

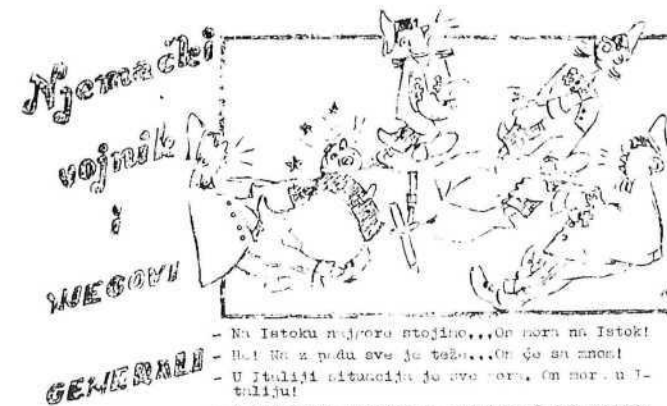

Zadnji je čas...!

**AKO BUDEŠ I DALJE
SLUŽIO HITLERU
U DOMOBRANSTVU**
Onda ćeš od njega možda dobiti
OVAJ KRIZ

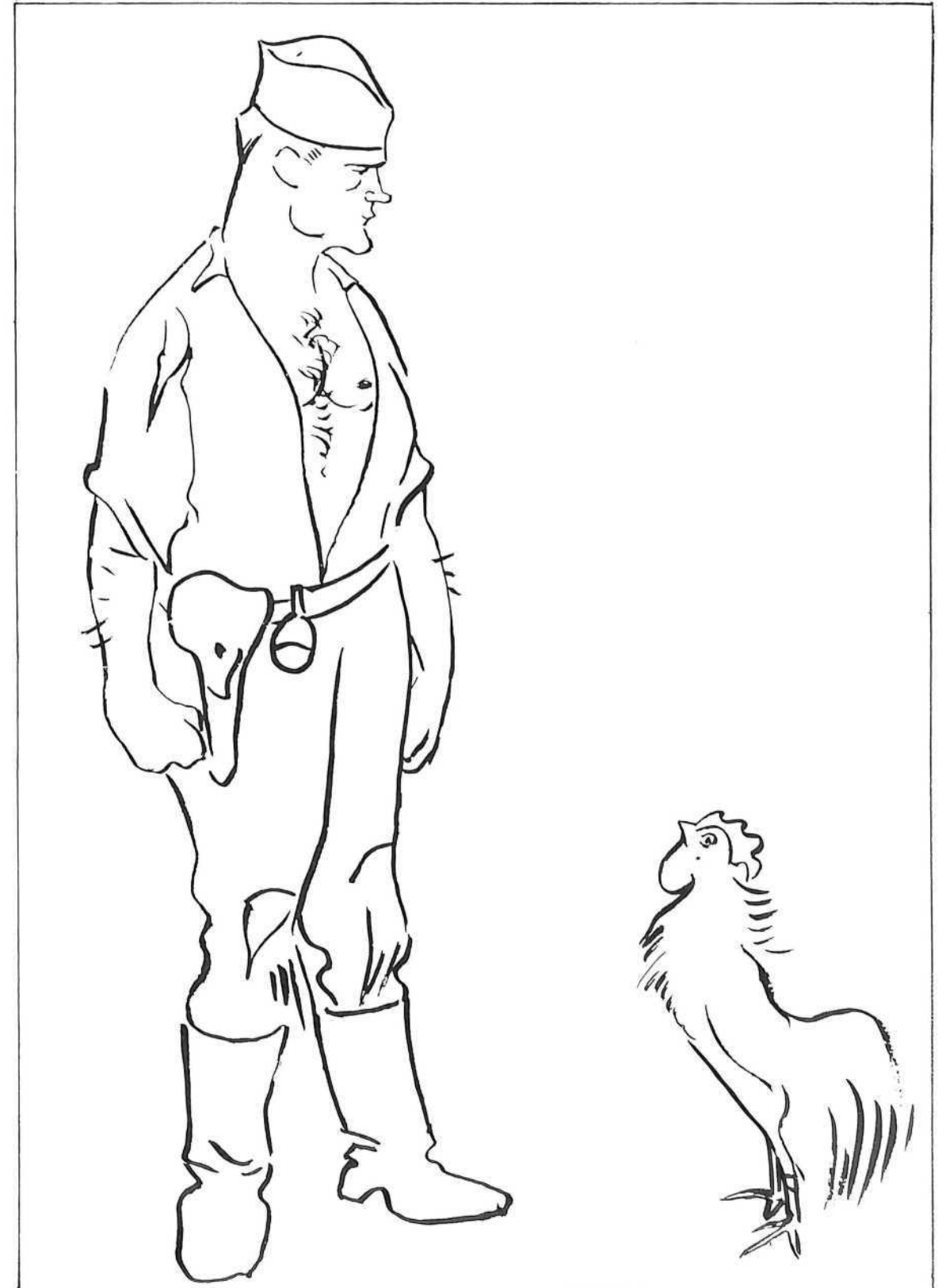
A naš narod dati će ti sigurno
OVAJ

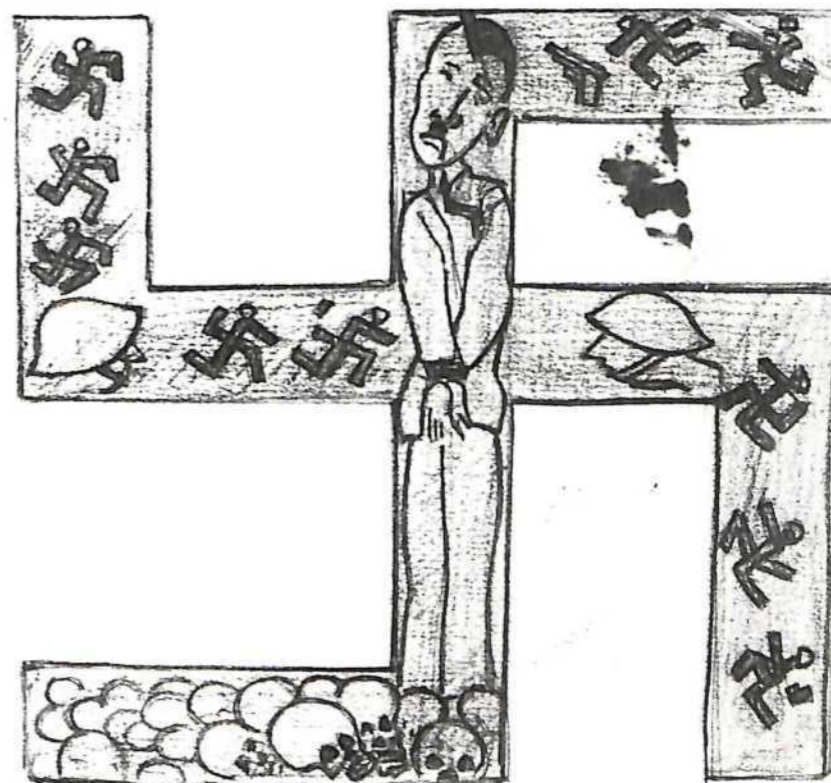
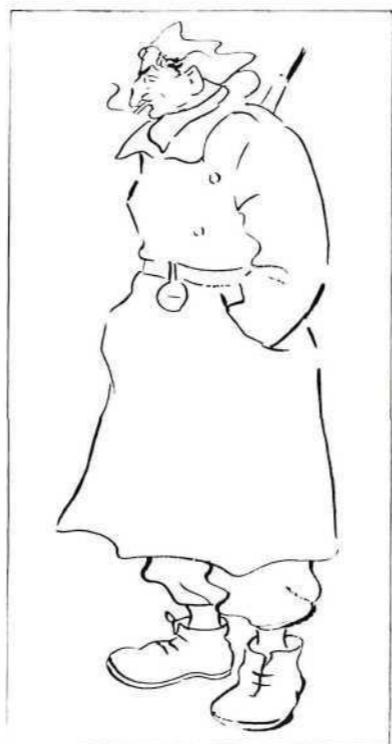
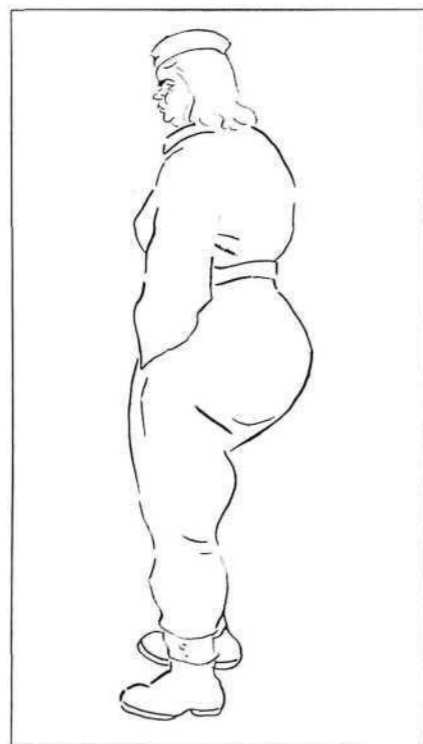
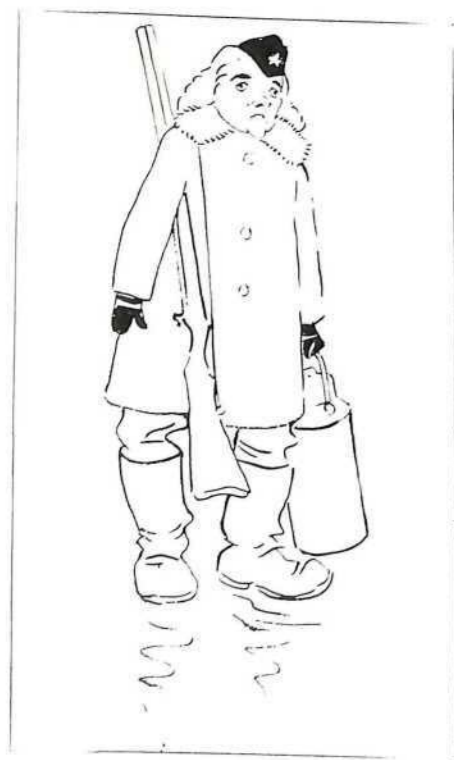
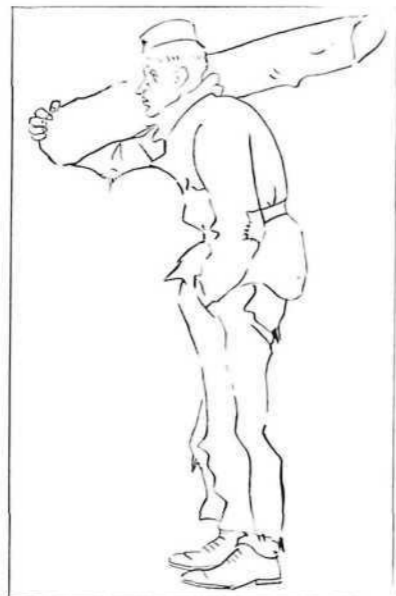

- Na Istoku najgora stvar... On mora na Istok!
- Da! No u pada sve je teže... On će sa mnom!
- U Italiji situacija je sve gore. On mora u Italiju!
- A zar vi ne mislite na partizane? Zar neznate da su i oni opet u ofanzivi, te će su nas i u Istri potpraviti!

Petar Karadornjčić: "Ne može, trate, Avncu da predstavlja čitav narod bez mene, moji prijatelji i vjerni Draže!"
Služav: "Tako i ja mislim. Ali, boga mi, u čitavi narod vider'io čemo Tita - noćemo kralja!" Pa, Veličanstvo kad se ne noćemo i-grati s Onom Jugoslavijom na Balkanu, da de, pokušaj mo s ovom što je ja napravih!"

... ili opzine
žilva sopstveno ...

Per aspera ad astra

ima malo stateru
veliku materu
hemeroida i tu
vols: karikatura

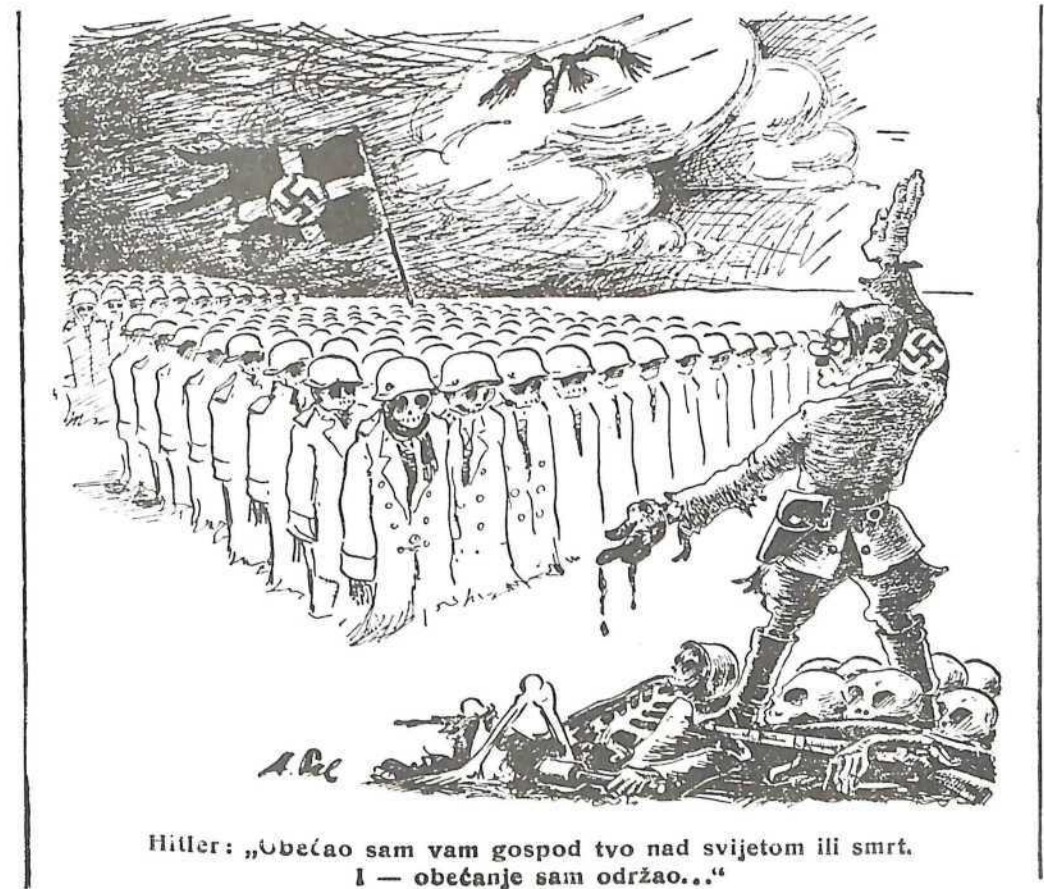
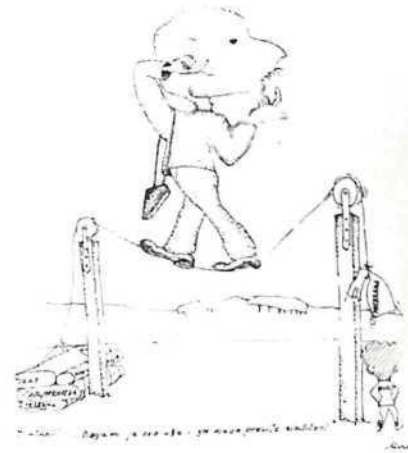
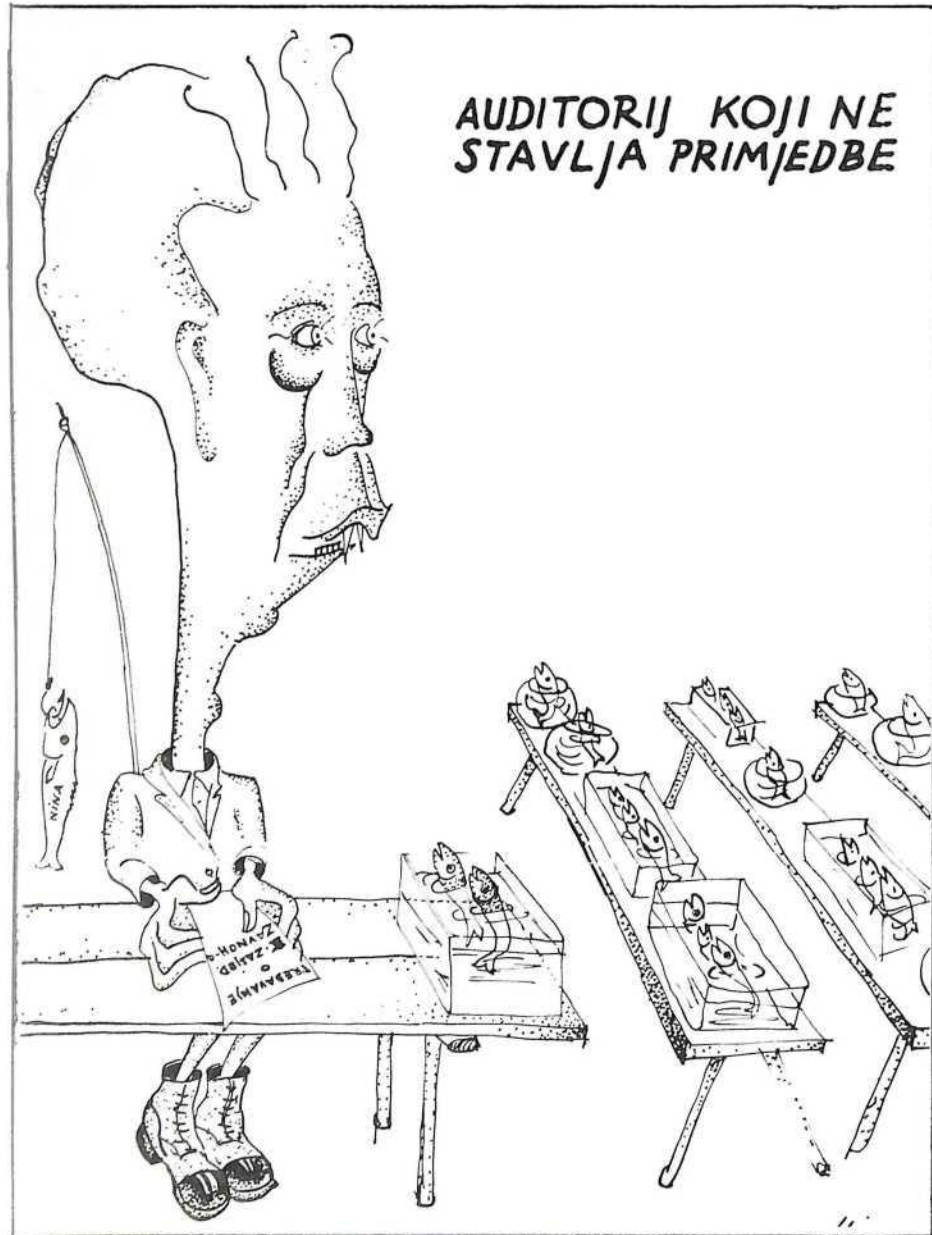
šobite ...
trin mu je ...
u diepu rana para
strast mu jecipeta

ostala ...
pjesnicka
ima ...
elihar ...
Nikako, ...
talent ...

auto-karikatura ili karikatura
autora

KONAC

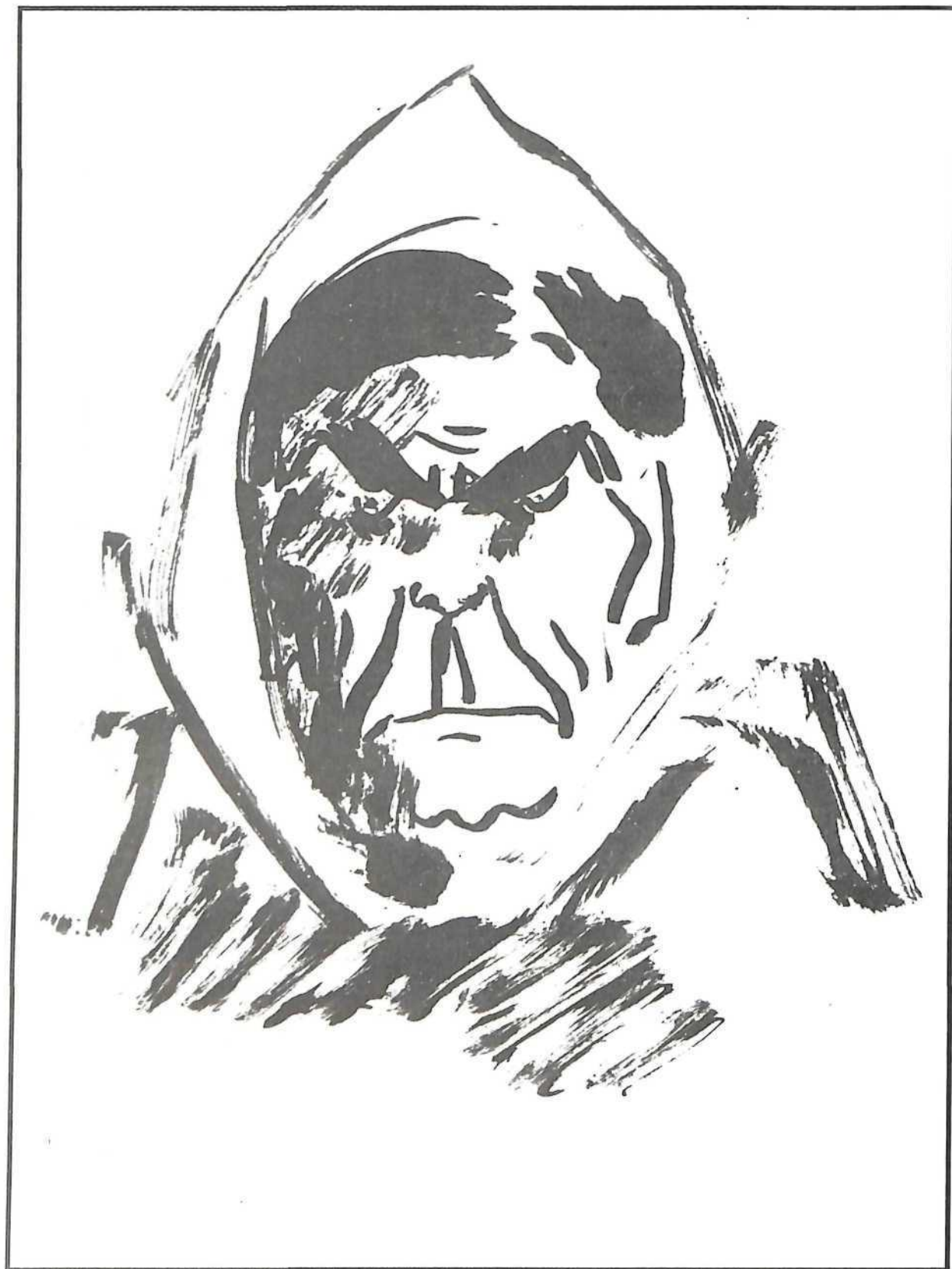
83
—
82

87

86 | 88

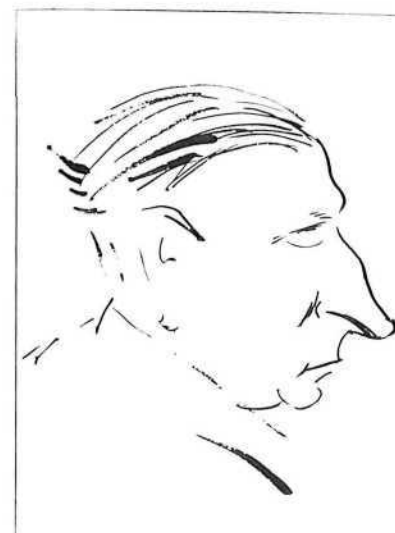
| 89

90 | 91 97 92

93

96 95 94

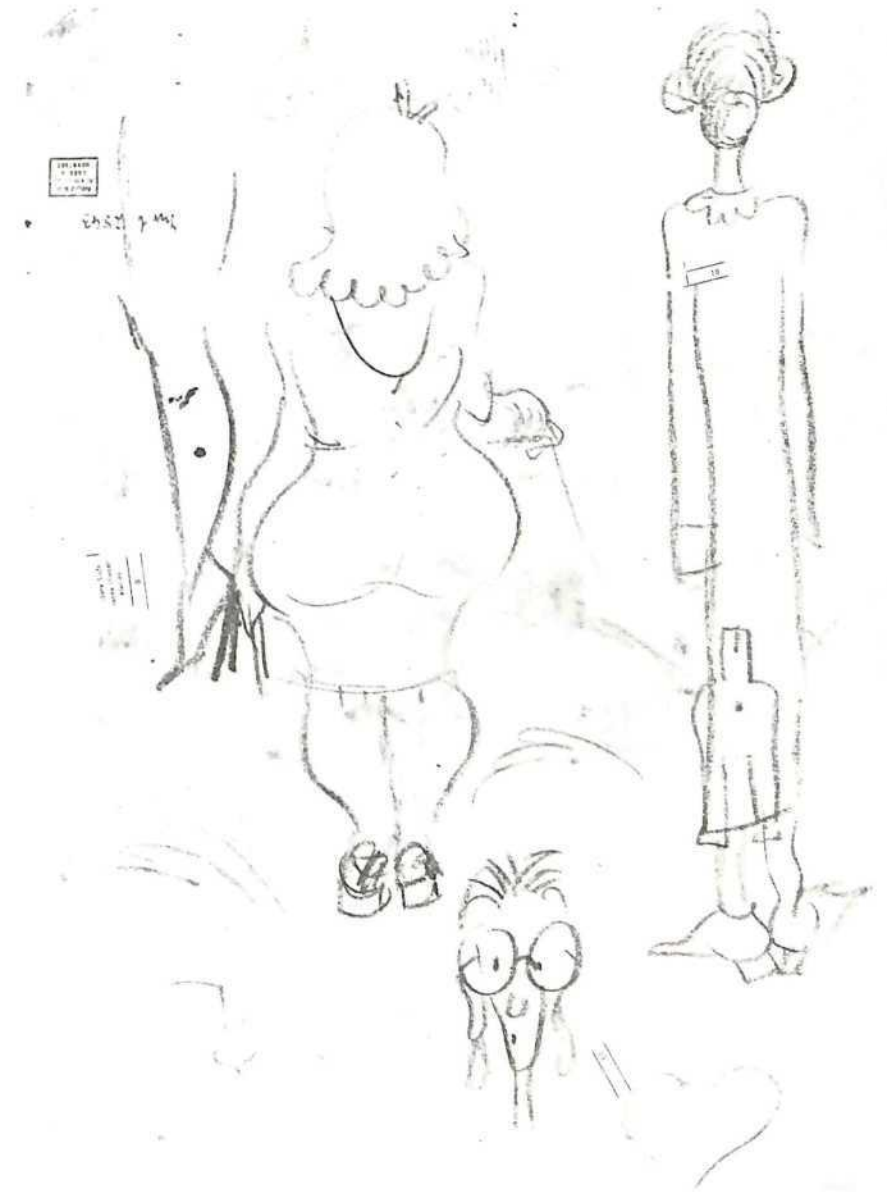

NIKOLA REISER

98 | 100
 | 99

OTO REISINGER

102
 —
 101

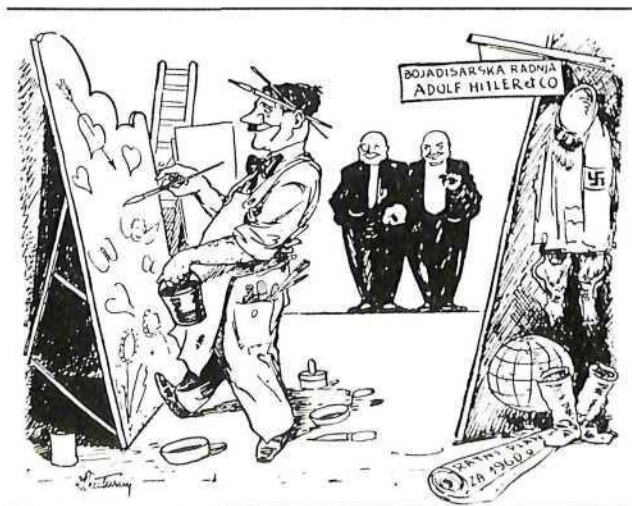
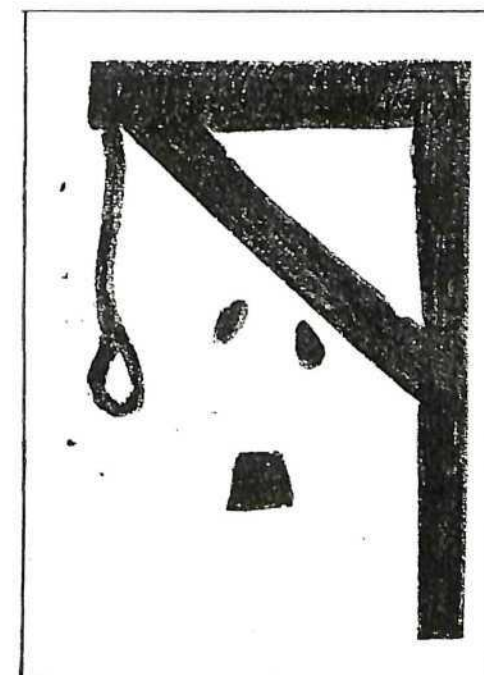

Zapovedni uokhoditi kod Kamenka 8 III 1942.

104

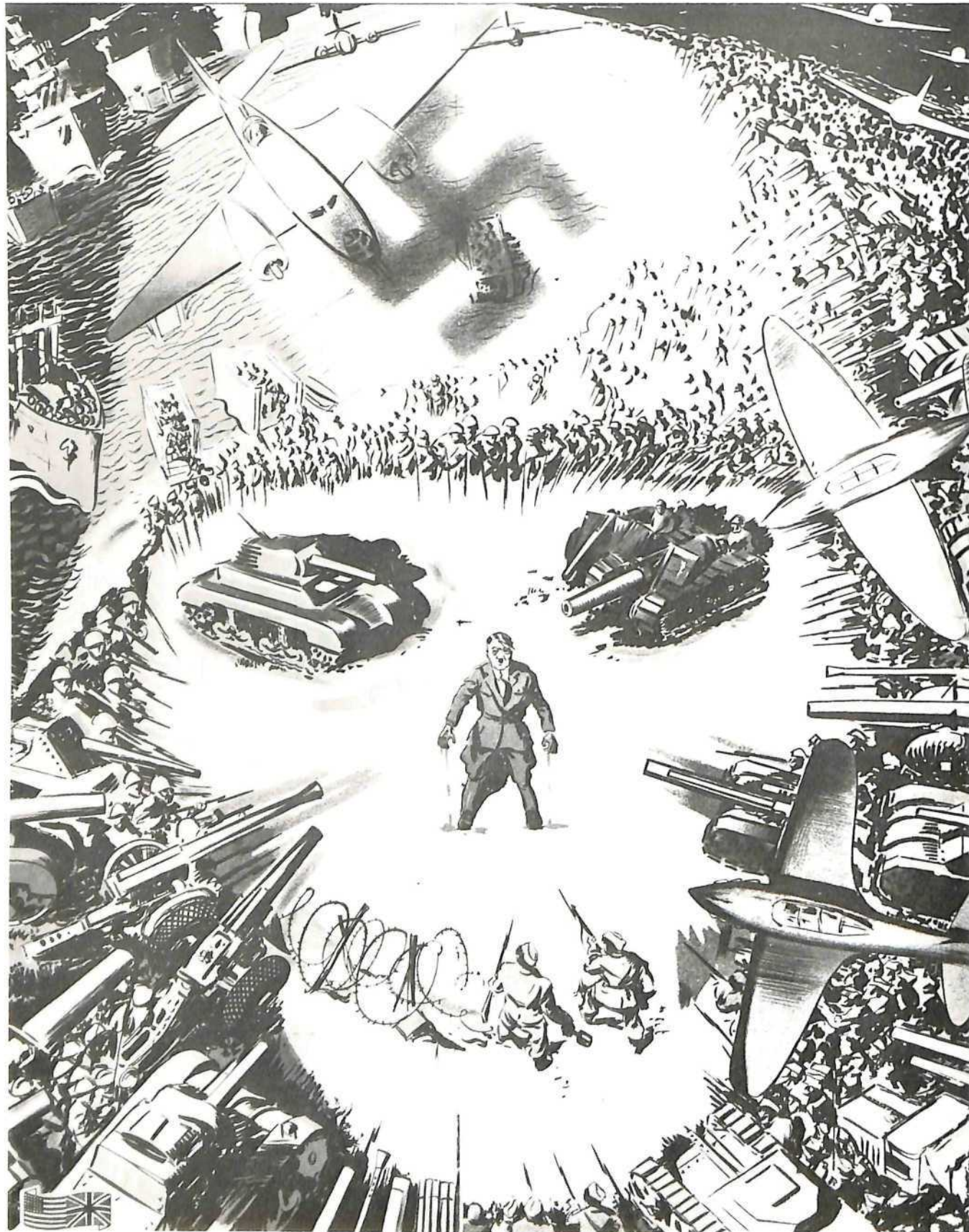
103 105

NEPOZNATI AUTOR

Saveznički plakat

119

NEPOZNATI AUTOR

106

109 107 108

Prije tri i po godine

115 112

Prije nego što se tinta osušila . . .
(Prema crtežu „New York Post“)

111 116

113 114

Svi Pavelićevi ministri, šefovi kabineta i ostale ustaške glavašine primili su po nalogu Pavelića putnice. Samo 6. XI izvađeno je 400, od kojih je jedan dio dobio vizu za Švicarsku. Zlato i strana valuta u Zagrebu su jako poskupili, jer ih kupuju ustaške glavašine, koji žele prilikom bještva ponijeti zlato mjesto bezvrijednih kuna.

Možda dvije karte za Mars . . .

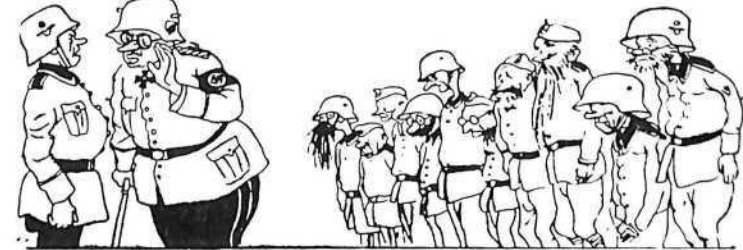
Čvrst je orah vočka čudnovata

Ustaša: A tko će nas odnijeti kada partizani opet napadnu?
Švaba: Zna se, tko: odnijet će nas vrati!
(Prema crtežu »Divizijskih novosti« VII. udarne divizije)

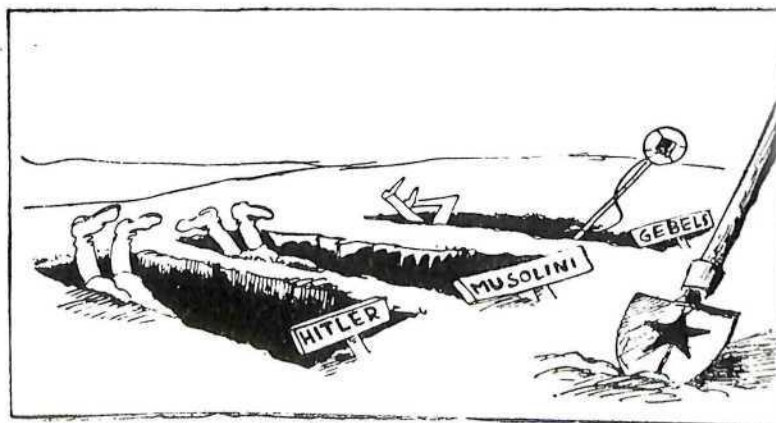
„ФОЛКСШТУРМ“

(Из „Комсомолске Правде“)

НЕМАЧКИ ГЕНЕРАЛ [тихо]: Кога сте то довели! Па они су сви хроми, криви, слепи . . .
КАПЕТАН: Можете говорити гласно, го:подине генерале, — и они су — такође — глухи . . .

Konačno su našli svoj životni prostor . . .

UREDNIŠTVO »OMLADINSKE ISKRE«
sl. br. 151/44
4-XII-44

122

123 121

VIZIJA 19 45 GODINE

„IMPERATOR“

*Jak, s ide, kungom čini
I vlastiti rep svoj ždere...*

SESTA FASISTIČKA
TOTALNA MOBILIZACIJA

11) Nemačka dala se stiga
Rad i glomaz i roba si dila
12) Prošle su se za vata
Kad se ti već stiga pred vata

*Došli su mi crni dani
zadavit će ga partizani
opariti ga vrelom vodom
pa ni ovo gadno smeće.*

Najnovija Pavelićeva šala

1941. godine Pavelić je sa NDH-om mislio mora doći — samo pogled na more. Rekao bi tek izgleda sadašnja Hitlerova obećanja, kad bi bilo po njima — to se svi na ovoj slici.

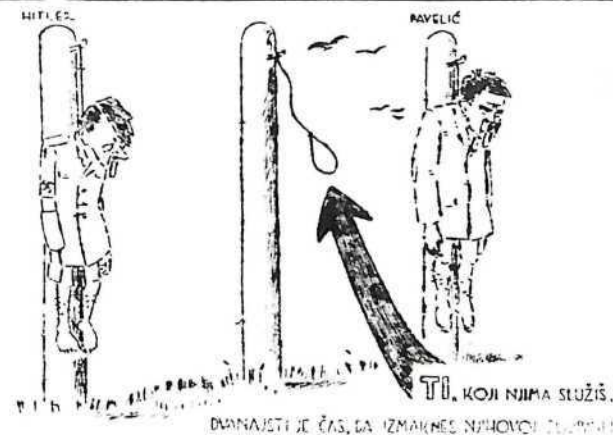

Pavelić: „Opet će naši brodovi ploviti našim morem...“

SVJESTI SLOV

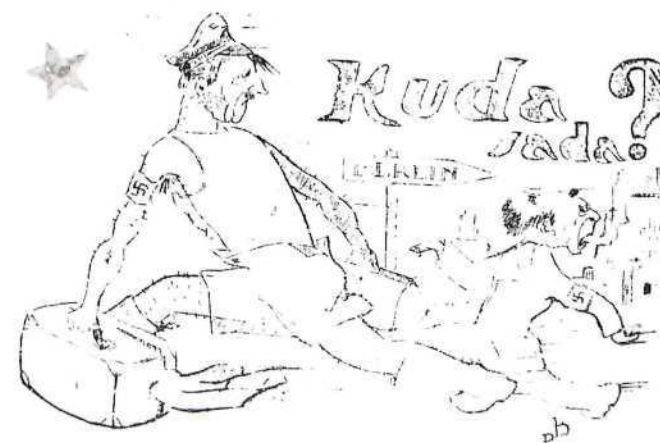
HITLER

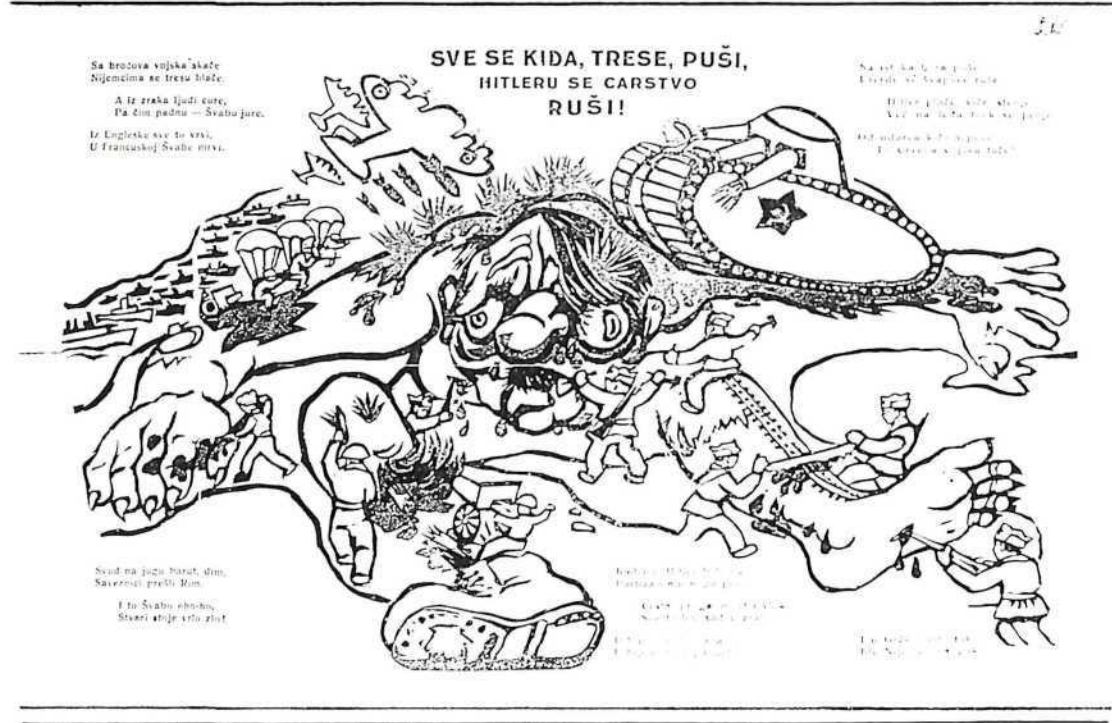
TI, KOJI NJIMA SLUŽIŠ,
DVANAJSTI SE ČAS, DA IZMAKNEŠ NJIHOVOJ SLUŽBI

127 130

128 129

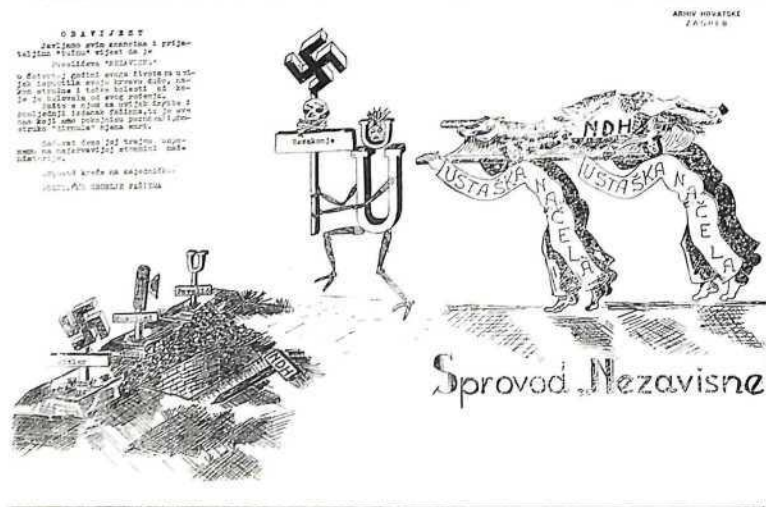

Pavelić: Ja sam Vam rekao 10. III. 1945.: »Partizana više nema. Ako ima još koja mala grupa običnih šumskih razbojnika, koja vreba na usamljenog putnika da ga opljačka i ubije.«

132

133 131

52

53

136

138 142 139

KAKO SI JE HITLER ZAMIŠLJAO OSVAJANJE SVIJETA.

KARIKATURE NEZNANIH BORACA

137 146
 143
 141 144 135

KARIKATURE NEZNANIH BORACA

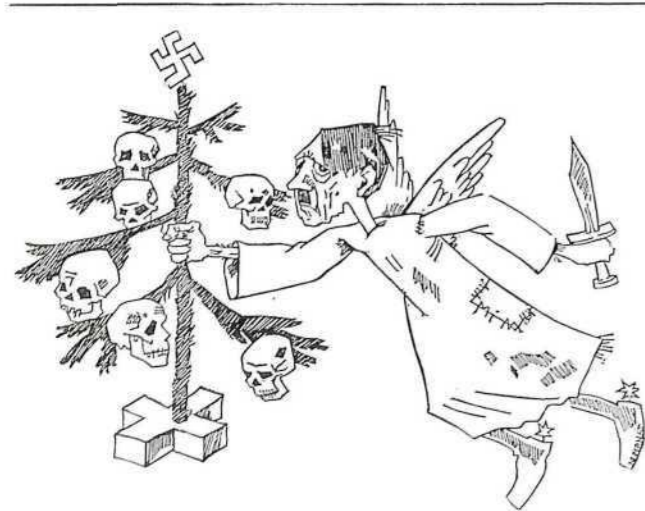

NIKOLA J PIRNAT

149

148 150

56

151

JANEZ VIDIC

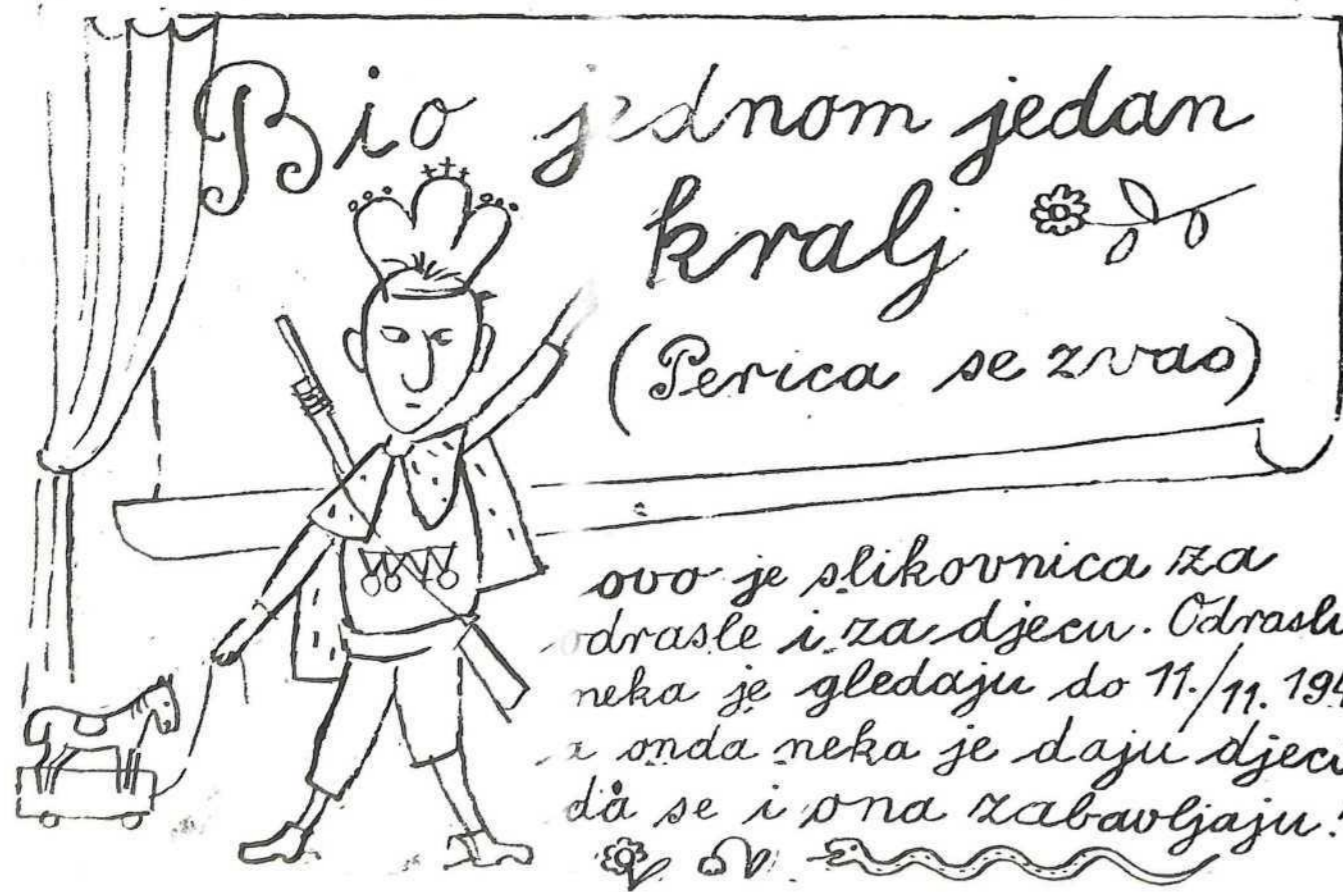

57

VILIM SVEČNJAK

Slikovnica »Bio jednom jedan kralj (Perica se zvao)«

152

MAPA KARIKATURA »MONARHIJA — ROBIJA«

153 Grupa autora

Josip Botteri, Ante Franičević, Nikola Ignjatović, Cvijeta Job, Živko Kljaković, Ivan Joko Knežević, Božidar Matas, Ivan Sikavica, Milan Tolić, Antun Zupa, Vanja Žanko

KAKO JE MAČEK ZAMIŠLJAO RJEŠENJE HRVATSKOG PITANJA

1941

1945

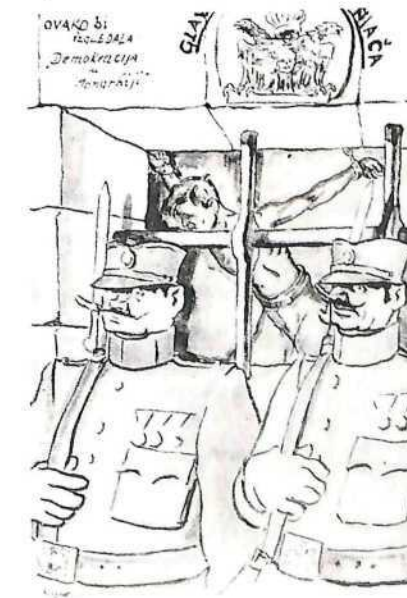
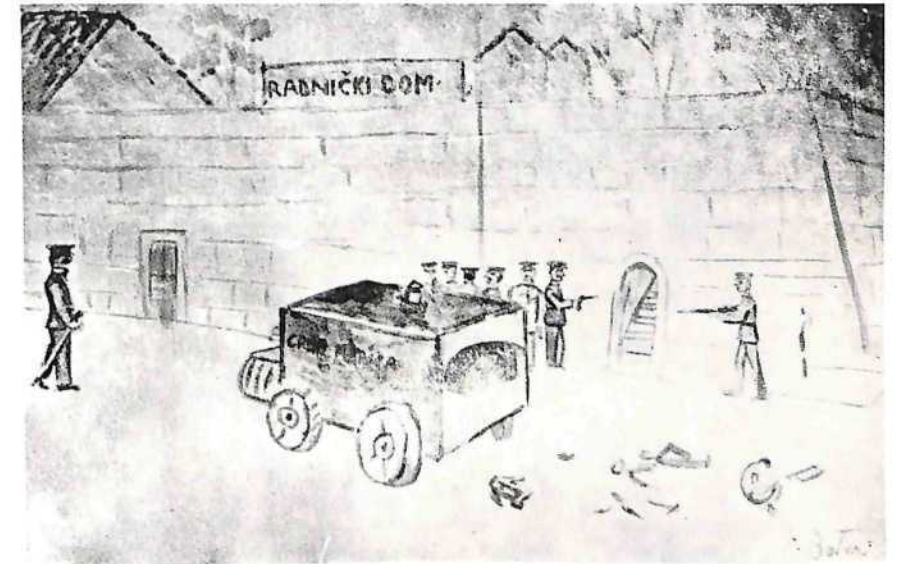
155 156

166 163

161 162 165

157 154

158 159 160

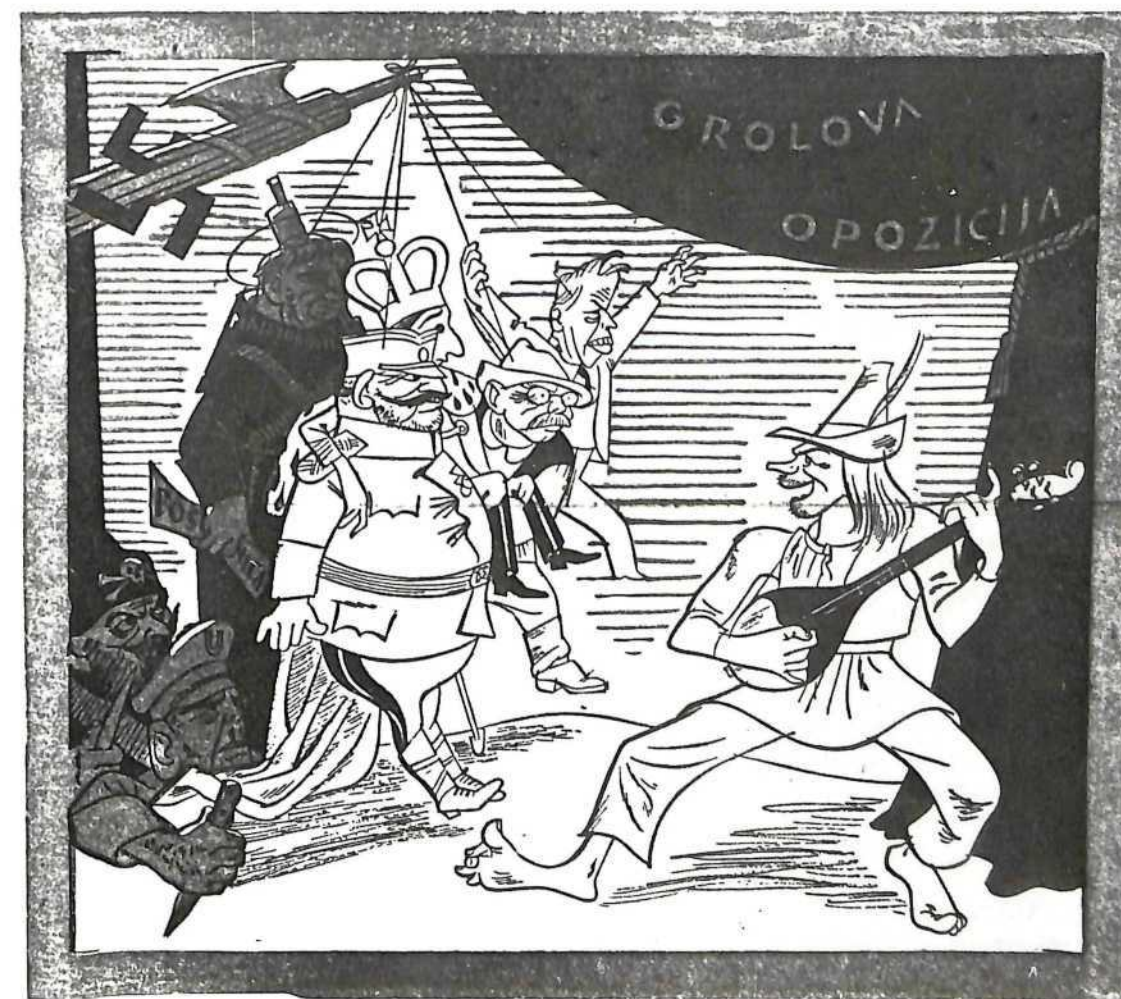
171

167 168 169 170

62

KEREMPUH

PETRIČINA BALADA

Šta se ono iza brda valja
Maček nosi na grbači kralja.
A do njega ide, crni vraže,
Brk i brada poglavice Draže.

Hej, vesela da je domovina
Kad se opet javlja - osovina:
Mačekovci, stari - počekovci,
Dražinovci, draži su im - novci.

I Grol nešto šeprija i sprema
samo jedan, pristalica nema.
Zato, počuj, tko imade uha
Pjesmu svoga starog Kerempuha.

Narod hoće Tita, svoju diku
Svoga Tita, svoju republiku!

63

Ova izložba prvi je pokušaj skupljanja, stručne obrade i prezentacije partizanske karikature u Hrvatskoj. Kriterij izbora bio je prvenstveno likovni domet i jedinstvena povezanost crteža i teksta. Probleme su mi zadavale nepotpisane karikature kojima sam stilskom analizom pokušala odrediti autora (Čerić, Kristl i dr.) pa su ovdje moguće promjene nekih atribucija. Daljnjim istraživanjima moći će se odrediti i autore onih karikatura, koji se u katalogu navode kao nepoznati.

Katalogizacija karikatura u novinama i plakatima riješena je tako, da su osim uobičajenih elemenata za opis likovnog djela uneseni komentari uz crteže, zatim tekst objašnjenja koji se u velikom broju javlja uz novinsku karikaturu i izvor (naziv novina, izdavač, godina, broj, datum, broj stranice ako je novina paginirana). Godina nastanka karikature data je prema izvoru, a ako je nastanak izvora nepoznat, određena je prema temi koju tretira. Ako nije izričito naveden naslov karikature, označena je kao bez naslova. Uz pojedine su karikature dodane kratke napomene za bolje razumijevanje događaja ili ličnosti. Uz letke i plakate navode se dimenzije papira. Ako nije posebno navedeno, svi izložci vlasništvo su Muzeja.

Biografski podaci o autorima, osim temeljnih, ponajprije se odnose na njihovo kretanje i djelatnost u NOB-u. Ti su podaci rezultat dosadašnjih — nezavršenih — istraživanja, stoga i nisu mogli biti posve ujednačeni.

Na slikara Milana Cmelića kao autora karikatura u listu »Brigadir« upozorila me mr. Lucija Benyovsky, kao i na članak dr. Olge Maruševski s podatkom o humorističkom listu »Timbar — oči i uši Starigrada«.

Izložene slovenske plakate pripisala sam Nikolaju Pirnatu i Janezu Vidicu prema opisu iz neobjavljenog teksta »Partizanska karikatura« dr. Iztoka Durjave iz Muzeja ljudske revolucije Slovenije, koju mi je ljubazno dao na korištenje.

Na izložbi su prezentirani i ručni strojevi za umnožavanje partizanskog tiska, matrice, klišeji i ostali potrebni pribor — sve vlasništvo MRNH. Predmetima smo željeli pokazati tehniku partizanskog tiska i uvjete u kojima je nastajao. Sami predmeti po svom karakteru nužno izlaze iz okvira osnovne teme izložbe i stoga nisu ovdje kataloški obrađeni.

D. Ivanuša

PARTIZANSKA KARIKATURA 1941 — 1945

Zvonimir Agbaba

1. Đuka stvara pionirsku himnu, 1943./44.

crvena kreda, 318 × 240 mm
sign. d. d.: Zag

Na prikazu je Đuka Kosak, učitelj iz Dugog Sela, suradnik Propodjela ZAVNOH-a, predavao na učiteljskim kursovima ZAVNOH-a.¹

2. Draža Mihailović, 1944.

ciklostil

sign. nema

Tekst ispod prikaza (cir.): Draža Draža Mihailović, ministar vojske izbjegličke jugoslavenske vlade, vođa četnika.

Zbornik građe za kulturno umjetničku propagandu, izd. KUO Prop. odjela ZAVNOH-a, veljača 1944, br. 1, s. 29

Milan Cmelić

3. Karikatura bez naslova, 1943.

ciklostil

sign. nema

Tekst ispod prikaza: Prljava četnička bagra, koja sebe naziva borcima / za slobodu naroda »služi« i pomaže okupatorima Nijemcima / i Talijanima Brigadir, izd. 12. brigade 28. divizije NOVJ, br. 8. 1943.

4. Uspjeh Hitlerove totalne mobilizacije u Francuskoj, 1943.

ciklostil

sign. nema

Brigadir, izd. 12. brigade 28. divizije NOVJ, br. 8, 1943.

Vilim Čerić

5. Između čekića i nakovnja ili Drugi front, 1944.

tuš, 244 × 192 mm

sign. d. d. u prikazu: Čerić; ispod prikaza: Između čekića i nakovnja ili Drugi front

Naziv Drugi front potječe iz Ugovora o principima obostrane pomoći između SSSR-a i Zapadnih saveznika, potpisanog u Washingtonu 11. lipnja 1942, a na zahtjev SSSR-a da se pored postojećih otvora i drugi frontovi protiv sila Trojnog pakta.²

6. Zablude strahota, 1943/4.

tuš, olovka, 290 × 200 mm

sign. sred. d.: Zablude strahota
Na prikazu je Ante Pavelić (1889—1959) poglavnik kvislinške NDH. Napisao knjigu Strahote zabluda — komunizam i boljševizam u Rusiji i u svijetu, izd. u Zagrebu 1941. (II izd.)

7. Ustaška motorizacija, 1943.

linorez, 210 × 180 mm

sign. nema

Tekst objašnjenja: Zagreb je sa svih strana opkoljen partizanima. / Ustaše se slobodno kreću samo od mitnice do mitnice. /;

ispod prikaza: — Mi ustaše smo ipak najmodernija vojska na svijetu. Vozi mo / se u tramvaju od istočnog na zapadni, i od južnog na sjeverni front. Tiskano kao letak 8. 12. 1943. u Otočcu, izd. Agitprop CKKPH.

8. Kula od karata i odluke AVNOJ-a, 1944.

linorez

sign. nema

Tekst ispod prikaza: PERICA: Gradio sam kulu iz mojih najboljih aduta, a oni mi je, eto, porušili...

Jedna od odluka II zasjedanja AVNOJ-a u Jajcu 29. 11. 1943. bila je da se jugoslavenskoj vladi u inozemstvu oduzmu sva prava zakonite vlade, a kralju Petru II zabranjuje povratak u zemlju.²

Bodljikavi jež, izd. Propagandnog odjela ZAVNOH-a, I/1, veljača 1944. s. 1

9. Pozdrav Hitleru iz Teherana, 1944.

linorez

sign. nema

Tekst ispod prikaza: SA ISTOKA ZAPADA I JUGA

Na konferenciji Rooswelta, Churchila i Staljina u Teheranu 28. 11. do 1. 12. 1943. postignuta je puna suglasnost o obimu i vremenu operacija koje je trebalo poduzeti sa istoka, zapada i juga za potpuno uništenje njemačkih trupa.²

Bodljikavi jež, izd. Propagandni odjel ZAVNOH-a, I/1, veljača 1944, s. 1

10. Pobjednici, 1944.

linorez

sign. nema

Tekst ispod prikaza: Poglavnik obavlja smotru svojih trupa nakon šeste ofenzive
Bodljikavi jež, izd. Propagandnog odjela ZAVNOH-a, I/1, veljača 1944, s. 2

11. S nama su, 1944.

linorez

sign. nema

Tekst ispod prikaza: — Gdje ti je bojna? / — Ona je s nama, oružje je / s njima, a ja sam s vama, go- / spon oficir.

»S nama su« bio je u NDH službeni pozdrav pri ukopu poginulih ustaša.
Bodljikavi jež, izd. Propagandnog odjela ZAVNOH-a, I/1, veljača 1944, s. 3

12. Švabobranac Miško, 1944.

linorez

sign. nema

Tekst ispod prikaza: — Ja delam kak su me učili / u borbi dajem sve od sebe...

Bodljikavi jež, izd. Propagandnog odjela ZAVNOH-a, I/1, veljača 1944, s. 3

13. U strahu su velike oči, 1944.

linorez

sign. nema

Tekst ispod prikaza: — Eno dvojice partizana. Da prihvatimo borbu? / — Jesi li lud! Njih su dvojica, a mi smo sami...

Bodljikavi jež, izd. Propagandnog odjela ZAVNOH-a, I/1, veljača 1944, s. 3

14. Kako si partizan Dule zamišlja Milu Budaka u fotelji, 1944.

linorez

sign. nema

Mile Budak (1889—1945) ustaški do glavnik, član ustaške vlade, neko vrijeme i ministar vanjskih poslova NDH.¹
Bodljikavi jež, izd. Propagandnog odjela ZAVNOH-a, I/1, veljača 1944, s. 4

15. Razvoj kukastog križa, 1944.

linorez

sign. nema

Tekst ispod prikaza: 1941. 1942. 1943. 1944

Bodljikavi jež, izd. Propagandnog odjela ZAVNOH-a, I/1, veljača 1944, s. 4

Hubert

16. Kralj Petar — brijač?, 1943./45.

udarca kičma puče / — To Crvena vojska tuče! Kod nas Hitler bolno cvili, / Partizan mu nogu pili. / Cesta, pruga, most i vlak / Sve to leti sad u zrak. / Izdajico, dobro znaj, / Izdaji je tvojoj kraj! / I u Grčkoj isto tako / Ide Nijemcu naopako.
Tiskano kao plakat, izd. nepoznat. Arhiv IHRP, NV-58/8

Nepoznati autor

133. Sprovd »Nezavisne«, 1945. ciklostil, 274 × 442 mm sign. nema
Tekst sa strane: OBAVIJEST / Javljam o svim znancima i prijateljima »tužnu« vijest da je / Paveličeva »NEZAVISNA« / u četvrtoj godini svoga života za uvi- / jek ispustila svoju krvavu dušu, na- / kon strašne i teške bolesti od ko- / je je bolovala od svog rođenja. / Pošto s njom za uvijek izgibe i / posljednji izdanak fašizma, to je sve / nas koji smo pokojnicu poznavali, dvo- / struko »dirljiva« njena smrt. / Sačuvaj čemo joj trajnu uspo- / menu na najkrvavijoj stranici naše / historije. / Sprovd kreće na zajedničko / POLITIČKO GROBLJE FAŠIZMA
Tiskano kao letak, izd. nepoznat. AH, Zbirka građe iz NOB, k. 26

Nepoznati autor

134. Karikatura bez naslova, 1944/45. olovka, 296 × 215 mm sign. nema
Tekst ispod prikaza: Četnički major: Gospodine đenerale / partizanska četa nam je upravo sada / potpuno razbila najbolju brigadu. / Mihailović: Od ostataka brigade / smesta formirajte novi korpu!

Karikature neznanih boraca

135. Džepne novine Borac Vergaš, izd. Dušan Vergaš, komandir III čete II bataljona V udarne brigade VIII divizije, br. 1, 1942, s 16

136. Kako si je Hitler zamišljao osvaja-nje svijeta, 1943. Crvena zvijezda, (džepne novine), izd. Agitprop XVI brigade NOVH, br. 4, 10. 6. 1943, s 3

137. Džepne novine Heroj, izd. IV. bataljona Matija Gubec I udarna brigada »Marko Orešković«, svibanj 1943, nasl. s

138. Brigadir (džepne novine), list XII udarne brigade 17. divizije, br. 11, 1. 8. 1943.

139. Džepne novine, II brigada bori se i piše, izd. II brigade 43. divizije, 27. 12. 1944.

140. Džepne novine čete za vezu II. Pomorskog obalnog sektora, br. 2 1944.

Istovjetna karikatura je objavljena u Slobodnoj Dalmaciji, glasilu JNOF-e Dalmacije, II/51, 17. 6. 1944. s 1. Objе su rađene prema crtežu iz saveznič-kog lista Glas pobjede br. 1, 1944.

141. Džepne novine 3. čete II bataljo-na, II Pomorskog obalnog sektora, br. 4, 28. 1. 1945.

142. Džepne novine III čete II bataljona III Pomorskog obalnog sektora, br. 5, veljača 1945.

143. Za slobodu (džepne novine), list 4. bataljona 2. Pomorskog Obalskog Sektora, III-IV. 1945.

144. Džepne novine br. 3, II čete II bataljona II Pomorskog obalnog sektora 1945.

145. Džepne novine pratećeg voda II bataljona II Pomorskog obalnog sektora, b. b. 1945.

146. Karikatura bez naslova, 1945. ciklostil
Tekst ispod prikaza: Fric: U Jugoslaviju smo došli / u blicu, a odlazimo u švicu...
Divizijske novosti, izd. Prop odsjeka VII. udarne divizije, III/139, 21. 4. 1945, s 4

SLOVENSKA KARIKATURA U HRVATSKOJ

Nikolaj Pirnat

147. Pospravil Skrijl, 1944. linorez, dvobojni tisak, 393 × 289 mm sign. nema
Tekst ispod prikaza: Od nas ni zrna žita ne dobiš u roke! / Ob lastno kost si brusi — lačni pes — zobe!

148. Nemžko božično drevce!, 1944.

linorez, 209 × 336 mm sign. u prikazu: NPIRNAT
Tekst u prikazu: Nad Reichom gledali so ptico, / božično drevce ljudstvu da / kaj bi z rožiči in potico — / to se nacistu le poda! / Le smrt ino požgane hiše, / nad mesti zbori črnih vran / vsele praznike si ljudstvo piše, / namesto cvebov — kup lobanj!
NSB (R VIIIa)b

149. Končno — so me spravili pod streho!, 1944/45. ručni sitotisak, 317 × 234 mm sign. nema
NSB (R VIIIa)b

150. Sieg heil 1944!, 1944. linorez, dvobojni tisak (crno i crveno) 370 × 260 mm sign. nema
Tekst ispod prikaza: Sieg / heil / 1944! Tiskano kao plakat.

Janez Vidic

151. Plakat linorez, dvobojni tisak (crno i crveno) 456 × 306 mm sign. d. u sred.: Janez
Tekst ispod prikaza: Narodno /osvobodilna vojska./ skupno z rdečo armada / uničuje izdajalce

PO OSLOBOĐENJU ZEMLJE

Vilim Svečnjak

152. Bio jednom jedan kralj (Perica se zvao), 1945. tisak, 230 × 305 mm
Na naslovnoj str. tekst u prikazu: Bio jednom jedan / kralj / (Perica) se zvao / ovo je slikovnica za odrasle i djecu. Odrasli / neka je gledaju do 11. / 11. 1945 a onda neka je daju djeci / da se i ona zabavljaju!
Izd. Prop odjel Okružne narodne fronte za Hrvatsko Primorje, Rijeka, listopad — studeni 1945.

Grupa autora 153—166

153. *Monarhija robija*, mapa karikatura, 1945. tisak, 284 × 220

Ivan Sikavica:
Crtež na omotnom listu sign. nema
Na prikazu je kralj Petar II. Izd. Kulturno umjetnička grupa »Ivan Lozica«, tisak Slobodne Dalmacije, Split, listopad 1945, naklada 5.500 primjeraka.

Josip Botteri

154. U staroj Jugoslaviji, mapa *Monarhija robija*, 1945. 213 × 277 mm sign. d. d.: J. Boteri

Cvijeta Job

155. Karikatura bez naslova, mapa *Monarhija robija*, 1945. 213 × 278 mm sign. nema
Tekst u prikazu: KAKO JE MAČEK ZAMIŠLJAO / 1941

156. Karikatura bez naslova, mapa *Monarhija robija*, 1945.

212 × 276 mm sign. d. d.: C. J.
Tekst u prikazu: RJEŠENJE HRVATSKOG PITANJA / 1945

Ante Franičević

157. Karikatura bez naslova, mapa *Monarhija robija*, 1945. 278 × 213 mm sign. d. sr.: Fr
Tekst u prikazu: Monarhija

Nikola Ignjatović

158. Karikatura bez naslova, mapa *Monarhija robija*, 1945. 279 × 212 mm sign. d. d.: Ig. N.
POD STARIM KROVOM / POVODOM IZJAVE MAČEKA O / PRIVRŽENOSTI DINASTIJE KRALJA PETRA II. / PERICA: »NIKADA NISAM SUMNJAO U TVOJU PRIVRŽENOST / I ODANOST.«

Živko Kljaković

159. Karikatura bez naslova, mapa *Monarhija robija*, 1945. 277 × 212 mm sign. l. d.: Kljaković
Tekst u prikazu: OVAKO bi / IZGLEDALE / »Demokracija« / u Monarhiji / GLAVNJACA

Ivan Joko Knežević

160. Karikatura bez naslova, mapa *Monarhija robija*, 1945. 277 × 212 mm sign. d. d.: ik
Tekst u prikazu: KAKO OVO? / NIGDJE PRISTANIŠTA / FEDERATIVNA / JUGOSLAVIJA

Božidar Matas

161. Karikatura bez naslova, mapa *Monarhija robija*, 1945. 278 × 214 mm sign. nema
Tekst u prikazu: OD OVE TUČE / NEMA / SPASA!

Ivan Sikavica

162. Plemenito koljeno, mapa *Monarhija robija*, 1945. 279 × 211 mm sign. nema

Milan Tolić

163. Škola »demokracije«, mapa *Monarhija robija*, 1945. 212 × 277 mm sign. nema

Antun Zupa

164. Naslovni list mape *Monarhija robija*, 1945. NEMA POVRATKA NA STARO / KARIKATURE / IZDANJE KULTURNO-UM-

JETNIČKE GRUPE »IVAN LOZICA« tisak crvenom bojom, 277 × 213 mm sign. u prikazu d. d.: A. Zupa
Tekst u prikazu CIRKUS MONARHIJA / JOŠ SAMO DANAS

165. Karikatura bez naslova, mapa *Monarhija robija*, 1945. 276 × 214 mm sign. d. d.: A. ZUPA
Tekst u prikazu: Kolosalna ideja / dvaju krijumčara / na putu za / Jugoslaviju / Ti sakrij i pronesi mene, — a ja ću tebe

Vanja Žanko

166. Zar pastir nema pravo da kolje svoje stado?, mapa *Monarhija robija*, 1945. 214 × 276 mm sign. nema
Tekst objašnjenja: — »Priznajem da sam lično kod javnih strijeljanja ubio / oko 100 zatočenika logora Jasenovac i Stara Gradiška« - / fra M. Filipović-Majstorović

Kolektivan rad

167. Ante (Pavelić), mapa *Monarhija robija*, 1945. skulptura iz papier-mâchéa

168. (Ivan) Grol, mapa *Monarhija robija*, 1945. skulptura iz papier-mâchéa

169. Perica (Petar Karadorđević), mapa *Monarhija robija*, 1945. skulptura iz papier-mâchéa

170. Draža (Mihailović), mapa *Monarhija robija*, 1945. skulptura iz papier-mâchéa

171. (Vlatko) Maček, mapa *Monarhija robija*, 1945. skulptura iz papier-mâchéa

Nepoznati autor

172. Grolova opozicija, 1945. tisak sign. nema
Tekst ispod prikaza: PETRIČINA BALADA / Šta se ono iza brda valja? / Maček nosi na grbači kralja. / A do njega ide, crni vraže. / Brk i brada poglavice Draže. / Hej, vesela da je domovina / Kad se opet javlja — osovina / Mačekovci, stari-počekovci. / Dražinovci, draži su im, — novci. / I Grol nešto šeprtlja i sprema / samo jedan, pritalica nema. / Zato, počuj, tko imade uha / Pjesmu svoga starog Kerempuha. / Narod hoće Tita, svoju diku / Svoga Tita, svoju republiku! Kerempuh — zabavni list, Zagreb, II/2, 14. 10. 1945. nasl. str. NSB

Bilješke

- ZAVNOH, zbornik dokumenata 1944, izd. Instituta za historiju radničkog pokreta Hrvatske, Zagreb, 1970.
- Leksikon narodnooslobodilačkog rata i revolucije 1941—45, Beograd, 1980.
- Hrvatsko narodno kazalište 1894—1960, enciklopedijsko izdanje, izd. Izdavačko knjižarsko poduzeće Naprijed i Hrvatsko narodno kazalište u Zagrebu, Zagreb, 1969, s 554

Kratice vlasnika izložaka

AH Arhiv Hrvatske, Zagreb
Arhiv IHRP Arhiv Instituta za historiju radničkog pokreta, Zagreb
NSB Nacionalna i sveučilišna biblioteka, Zagreb

Zvonimir Agbaba
(Zagreb, 12. 12. 1919.)

Scenograf, završio je grafički odjel Obrtne škole u Zagrebu 1941. godine. U NOB, u Zagrebački odred, odlazi u jesen 1943. godine. Dodijeljen je KUO ZAVNOH-a u Otočcu. Neko vrijeme radi u tiskari »Vjesnika« na opremi i ilustraciji tiska. Ilustrira »Pionir«, partizansku pjesmaricu »Naše pjesme« i Zbornik građe za kulturno-umjetničku propagandu. U Otočcu izrađuje svoju prvu inscenaciju, opremu za scensku sliku recitala »Na Kordunu grob do groba«. Od travnja 1944. godine je scenograf Centralne kazališne družine pri ZAVNOH-u, te sudjeluje u pripremama za Kongres kulturnih radnika Hrvatske. Suradnik je Z. Prici na završnoj dionici zidne slike — vizije novog Zagreba. — Sudjelovao je na iz-

ložbama umjetnika partizana u Topuskom, Splitu i Dubrovniku.

Josip Botteri
(Trpanj, 19. 12. 1893. — Makarska, 16. 10. 1969.)

Slikar, polazio Obrtničku školu u Splitu i Umjetničku školu u Grazu. Sudjelovao na izložbi političkih karikatura »Nema povratka na staro« u Splitu 1945. godine.

Milan Cmelić
(Šibenik, 17. 4. 1925.)

Slikar, polazio učiteljsku školu u Zagrebu. Kao skojevac bio član udarnih grupa u Zagrebu i sudionik je diverzije paljenja stadiona u Maksimiru 1941. godine. Iz Zagreba odlazi u Prvu slavonsku brigadu (kasnije XII proletarska) gdje crta za brigadni list »Brigadir«, izašao u 6 primjeraka. U oslobo-

denom Prnjavoru, na izložbi kulturno-umjetničkog rada brigade, uglavnom se izlažu Cmelićevi crteži. — Poslije rata učio je slikarstvo privatno kod Đorđa Ilića.

Vilim Čerić
(Gorica, 24. 5. 1911 — Zagreb, 23. 5. 1978.)

Karikaturist i novinar, studirao violinu, a od 1939. do 1941. slikarstvo na Akademiji likovnih umjetnosti u Zagrebu. Od 1941. godine suradnik je NOP-a. Nakon poziva ustaša na suradnju, bježi na Sušak. Oдавde travnja 1943. godine prelazi na oslobođeno područje Like, u Agitprop CK KPH u Otočcu. Neko vrijeme je u Odjelu za informacije ZAVNOH-a. Na partizanskoj gimnaziji u Otočcu (rujan 1943 — siječanj 1944.) i Glini (od 16. listopada 1944.) radi kao nastavnik crtanja i ruskog jezika. — Sudjelovao je na izložbama umjetnika partizana u Otočcu s tridesetak karikatura 1943. godine, zatim u Topuskom i Splitu 1944 i 1945. godine. — Po oslobođenju ulazi u redakciju zabavnog lista »Kerempuh«.

Ante Franičević
(Sućuraj na Hvaru, 23. 11. 1897. — Split, 8. 5. 1977.)

Slikar, školovao se na Akademiji u Veneciji 1919 — 1923, živio u Trstu do 1936. godine. Nakon povratka u Split bio je likovni pedagog. — Sudjelovao na izložbi političkih karikatura »Nema povratka na staro« u Splitu 1945. godine.

Hubert
Nepoznati crtač. Nismo mogli doći do bilo kakvih podataka.

H. K.
Nepoznati crtač. Radio u Slavoniji, prema nekim indicijama poginuo u NOB-u.

Nikola Ignjatović
(Zadar, 1914 — Split, 1977.)

Slikar, diplomirao na Akademiji likovnih umjetnosti u Zagrebu. Suradnik je NOP-a do 1943. godine, kada odlazi u NOB. — Prvi puta izlaže na ilegalnoj izložbi u Splitu 1943. godine, a zatim na ostalim izložbama slikara partizana, te nakon oslobođenja na izložbi političkih karikatura »Nema povratka na staro« u Splitu 1945. godine.

Cvijeta Job
(Beograd, 6. 8. 1924.)

Slikari i ilustrator, diplomirala na Akademiji likovnih umjetnosti u Zagrebu 1951. godine. — Član je SKOJ-a od 1940. godine, a 6. svibnja 1942. odlazi

u Nob na Kozjak, a odatle u južnu Bosnu. U Agitpropu Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju crta priloge za »Dnevne vijesti«, »Dalmatinski partizan«, »Žena u borbi«. Od početka izlaženja radi na opremi i naslovnoj strani »Slobodne Dalmacije«. U idejama za karikature pomažu joj pjesnik Jure Kaštelan i režiser Braco Borožan. Godine 1943. je izabrana za člana Oblasnog odbora USAOH-a za Dalmaciju, a nakon kapitulacije Italije, u Livnu ulazi u redakciju »Omladinske borbe«, glasila CK SKOJ-a. Sa CK SKOJ-em i Glavnim odborom USAOJ-a prolazi kroz Gorski kotar, Sloveniju i Liku. U Drvaru se uspije probiti iz neprijateljskog okruženja za vrijeme desanta, te se prebacuje na Vis. — Sudjeluje na izložbama umjetnika partizana u oslobođenom Splitu i Dubrovniku, te na izložbi karikatura »Nema povratka na staro« u Splitu 1945.

Živko Kljaković
(Solin, 8. 4. 1905. — Zagreb, 13. 10. 1982.)

Slikar, diplomirao na Akademiji likovnih umjetnosti u Zagrebu. Suradnik je NOP-a od 1941. godine, a u NOB odlazi 1943. godine. Isprva radi u partizanskim »tehnikama« u Dalmaciji. U siječnju 1944. godine odlazi s dalmatinskim zbjehom na Vis, a potom u El Shatt, Egipat. U El Shattu organizirao i rukovodio školom za likovni odgoj. — Izlagao na izložbama zbjege u Kairu i Aleksandriji, na izložbama umjetnika partizana u Splitu, te na izložbi karikatura »Nema povratka na staro« u Splitu 1945. godine.

Ivan Joko Knežević
(Lokva-Rogoznica kod Omiša, 23. 8. 1907 — Split, 17. 1. 1988.)

Slikar, apsolvirao pravo i Akademiju likovnih umjetnosti u Zagrebu 1939. godine. U NOB odlazi 1942. godine. Radio je u partizanskim »tehnikama« u Dalmaciji, na ilustriranju i uređivanju »Našeg glasnika«, »Omladinske iskre«, »Pjesmarice«, »Dalmatinke u borbi«, »Naše žene« i dr. — Izlagao na izložbama umjetnika partizana u Dubrovniku i Šibeniku, te na izložbi karikatura »Nema povratka na staro« u Splitu 1945. godine.

Vladimir Kristl
(Zagreb, 24. 1. 1923.)

Slikar, grafičar, karikaturist, diplomirao Akademiju likovnih umjetnosti u Zagrebu 1949. godine. U NOB odlazi početkom 1943. godine i radi u Agitpropu CK KPH u Otočcu, a zatim u »Vjesnikovoju« tiskari u Turjanskom. Karikaturama oprema humoristički list »Jež«

(br. 2, 3 i 4), zatim »Novosti« koje izdaje uredništvo »Naprijeda«, te brošure Jože Horvata: »Suha grana«, »Strašan san pošara Nikole Gojkovića« i »Protestna skupština partizanskih konja«. Autor je mnogih plakata i letaka s karikaturalnim prikazima. — Sudjeluje na izložbi štampe, slika i fotografija u Otočcu 1943. godine. Poslije oslobođenja objavljuje karikature u »Kerempuh«.

Petar Pjer Križanić
(Mečenčani kraj Gline, 19. 5. 1890. — Beograd, 21. 1. 1962.)

Karikaturist i likovni kritičar, završio Umjetničko obrtnu školu u Zagrebu. Za vrijeme rata živio ilegalno u Mostaru, iz kojeg se prebacuje na oslobođeno područje. U XXIX je hercegovačkoj diviziji, radi karikature i plakate. U Bari, Italija, prebačen je 1944. godine, a po oslobođenju vraća se u Beograd. Novinskom karikaturom se počeo baviti u zagrebačkom političko-satiričkom listu »Koprive«, a od 1922. godine u Beogradu suradnik je »Novog lista« i »Politike«. Sudjelovao pri osnivanju humorističkog lista »Jež« 1935. godine u Beogradu. U oslobođenom Beogradu nastavlja surađivati s karikaturama u »Politici«, koja se širila i čitala na oslobođenim područjima Hrvatske. — Njegove političke karikature iz razdoblja 1927—1947. sabrane su u mapi »Protiv fašizma«, izdate u Beogradu 1948. godine.

Ivan Kušanić
(Zagreb, 9. 5. 1924.)

Karikaturist, diplomirao Akademiju likovnih umjetnosti u Zagrebu 1952. godine. Godine 1941. zatočen u logoru Jasenovac i Stara Gradiška. Polovinom 1943. godine odlazi u NOB na Zumberak. Bio je u II četi III bataljona XIII proletarske brigade »Rade Končar«. Od rujna je u Agitpropu OK KPH za Pokuplje, a od prosinca iste godine radi u tehničarima Agitpropa CK SKOJ-a. Karikature objavljuje u »Novostima«, »Ježu«, »Omladini«, »Mi mladi« i »Omladinskoj borbi«. Poslije desanta na Drvar prebacuje se na Vis, a nakon oslobođenja Beograda radi u CK SKOJ-u.

Lej
Nepoznati crtač. Nismo mogli doći do bilo kakvih podataka.

Ivan Lovrenčić
(Začretje, 28. 12. 1917.)
Slikar i grafičar, diplomirao na Akademiji likovnih umjetnosti u Zagrebu 1940. godine. U NOP-u je od 1941. godine, kada s prvom likovnom gru-

pom u Splitu izrađuje seriju plakata ljepljenih ilegalno po gradu. U NOB je otišao 1943. godine i radio u partizanskoj »tehnici« i Agitpropu za Slavoniju. Radio je niz plakata i propagandnih letaka.

Andro Lušičić
(Grizane kod Crikvenice, 22. 2. 1924.)

Glumac, režiser i crtač, diplomirao glumu i režiju na Filmskoj školi u Zagrebu. U gimnaziji je sekretar skojev-ske grupe, a 1941. godine uhapšen od ustaške policije. U travnju 1942. godine odlazi u NOB, u partizanski logor u šumi iznad Crikvenice. Krajem 1942. godine je u bataljonu »Matija Gubec« XIV primorsko-goranske brigade. Slijedeće 1943. godine pozvan je Agitprop CK KPH u Otočac, gdje radi kao slikar s grupom umjetnika. Krajem 1943. godine odlazi u Istru, u Agitprop Oblasnog NOO-a kao ilustrator tiska. Radio je na oblikovanju džepnih novina XIV primorsko-goranske brigade, plakate, brošure, »Glas Istre«, »La donna istriana«, letke s karikaturama. Ilustrirao Početnicu (tzv. istarsku), koju je u listopadu 1944. godine izdao Prosvjetni odjel Oblasnog NOO-a za Istru, a izradila Tehnika »Sloboda«. Godine 1945. je Lušičić komesar kazališne družine »Otokar Keršovani«, za njih piše igrokaze i radi neke scenografije. Karikaturu je prvi puta izlagao u studenom ili prosincu 1942. godine u školi u Ravnoj gori (Gorski kotar).

Slavko Marić
(Derventa, 5. 1. 1921.)

Slikar, diplomirao na Akademiji likovnih umjetnosti u Zagrebu 1947. godine. Član je SKOJ-a od 1937. godine. U NOB odlazi 1942. godine. Radi u Agitpropu CK KPH za sjevernu Hrvatsku, a zatim rukovodi Agitpropom OK KPH Papučko-Krndijskog područja, pa Agitpropom Oblasnog komiteta SKOJ'a za Slavoniju. Od veljače 1944. godine radi u redakciji listova »Omladinski borac« i »Pionir«.

Božidar Matas
(Split, 15. 10. 1907.)

Likovni pedagog, pohađao kao đak Emanuela Vidovića Kraljevsku graditeljsku, zanatlijsku i umjetničku školu u Splitu. — Sudjelovao na izložbi političkih karikatura »Nema povratka na staro« u Splitu 1945. godine.

Andrija Maurović
(Muć, Boka Kotorska, 29. 3. 1909 — Zagreb, 2. 9. 1981.)

Slikar, grafičar i karikaturist, slikarstvo studirao na Akademiji likovne umjet-

nosti u Zagrebu. Surađuje s NOP-om od 1941. godine. Zatvaran 1941. i 1943. godine, a u jesen 1944. odlazi u NOB. Bio je u VIII udarnoj korđunaškoj diviziji, radi u Propagandnom odjelu NOO-a za Pokuplje, a zatim u KUO ZAVNOH-a u Topuskom. Karikaturom se bavio još prije rata kao suradnik »Kopriva« i »Kulisa«, a po oslobođenju u »Kerempuhu«.

Franjo Mosinger

(1889 — Zagreb, 1956.)

Fotograf, od 1926. do 1941. godine vodio Prvi hrvatski fotografski artistski zavod u Zagrebu (osnovao otac Rudolf 1900.). U NOB Odlazi 11. svibnja 1943; u Agitpropu CK KPH u Otočcu, radi kao šef fotografske sekcije, koja je imala zadatak »organizaciju masovne produkcije foto propagande i slikanje historičkih i dokumentarnih slika iz naše borbe«. Početkom srpnja 1944. godine je na Visu, a odatle je prebačen u Italiju. Isprva je u Bariu, a zatim u partizanskim bolnicama Grumo, Trani, St. Andrea, Gravini i Altamuri. U svibnju 1945. napisao je trilogiju »Zagreb — grade«, zatim aktovku »Celija smrti«. U Altamuri radi u kulturno-prosvjetnom odboru Invalidskog doma. Sačuvani su njegovi blokovi za crtanje s karikaturama iz partizanskog bolničkog života.

Kazimir Miro Istrogović

(Sv. Vid na Krku, 7. 4. 1907 — Zagreb, 15. 6. 1965.)

Arhitekt, diplomirao na Tehničkom fakultetu u Zagrebu 1934. godine. Za vrijeme rata hapšen, 1943. godine uključuje se u NOB. Bio je član gospodarske komisije ONO za Liku i Ekonomskog odjela ZAVNOH-a, te predstojnik Odjela tehničkih radova ZAVNOH-a. Sudjeluje s referatom na Kongresu kulturnih radnika Hrvatske u Topuskom 1944. godine.

P. B.

Nepoznati crtač. Nismo mogli doći do bilo kakvih podataka.

Alfred Pal

(Beč, 30. 11. 1920.)

Slikar i grafičar, oblikovatelj, studirao arhitekturu u Beogradu. Tijekom rata bio u logoru, a nakon kapitulacije Italije i oslobođenja zatočenika logora na Rabu, borac je II čete II bataljona III brigade udarne banijske divizije. U selu Mali Gradec, gdje se nalazila »tehnika«, oprema list VII banijske divizije, a na Petrovoj gori oprema »Novele« Josipa Barkovića. Opremio je i Banijski bukvar, koji je izdala Tehnika VII banijske divizije u kolovozu

1944. godine. Početkom 1945. godine crta karikature za »Vjesnik«. Po oslobođenju ulazi u redakciju »Kerempuha«.

Nikolaj Pirnat

(Idrija, 10. 2. 1903 — Ljubljana, 9. 1. 1948.)

Kipar, slikar i grafičar. Akademiju likovnih umjetnosti diplomirao 1925. u Zagrebu. — Već je 1941. ilegalno djelovao u Ljubljani, a u veljači 1942. bio je zatvoren u belgijskoj i šentpeterskoj kasarni u Ljubljani. Od ožujka 1942. do svibnja 1943. interniran u talijanskom koncentracionom logoru Gonars. Nakon povratka ponovno ilegalno djelovao u Ljubljani. Kolovoza 1943. otišao u NOB. Bio je u Bazi 21 u propagandnom odjelu Glavnog štaba Slovenije, nakon kapitulacije Italije djelovao u propagandnom odjelu Izvršnog odbora Osvobodilne fronte. Za vrijeme njemačke ofenzive je kod štaba XVIII divizije. Siječnja 1944. postao je član grafičkog ateljea centralne tehnike KPS. U prosincu 1944. premješten je u oslobođeni Beograd, gdje postaje ilustrator »Borbe«. — Sudjelovao na izložbi umjetnika partizana u Crnomlju, siječnja 1945. (Vera Visočnik: Izbor slovenske partizanske grafike in risbe, izd. Partizanska knjiga, Ljubljana, 1982.)

Vanja Radauš

(Vinkovci, 29. 4. 1906 — Zagreb, 24. 4. 1975.)

Kipar i grafičar, diplomirao Akademiju likovnih umjetnosti u Zagrebu 1930. godine. Pripadnik je likovne grupe »Zemlja« od 1932. do 1934. godine. U NOB odlazi 1. 9. 1943. na teren Žumberka i Pokuplja. Kraće vrijeme je u Agitpropu CK KPH, a zatim u KUO ZAVNOH-a u Otočcu. Bio je nastavnik na partizanskoj gimnaziji i vodio večernju školu crtanja. Član je ZAVNOH-a. Na Kongresu kulturnih radnika Hrvatske u Topuskom održao referat »O likovnoj umjetnosti«. — Izlagao na izložbama umjetnika partizana u Topuskom, Splitu, Dubrovniku i Šibeniku.

Nikola Reiser

(Samobor, 14. 10. 1918.)

Slikar, diplomirao Akademiju likovnih umjetnosti u Zagrebu. U NOB odlazi 19. 9. 1943. na teren Žumberka. Dodi-jeljen je tehničar OK KPH Pokuplje, a zatim tehničar ONOO za Pokuplje. Radi na opremi i ilustraciji partizanskog tiska: »Mladi udarnik«, »Rodoljub«, »Vijesti tehnike Žumberak« i dr. Od studenog 1944. godine je u likovnoj grupi KUO ZAVNOH-a. — Izlagao na Izložbi

umjetnika partizana u Šibeniku 1945. godine.

Oto Reisinger

(Rankovci kraj Murske Sobote, 4. 10. 1927.)

Karikaturist, diplomirao arhitekturu na Tehničkom fakultetu u Zagrebu 1960. godine. U NOB odlazi u proljeće 1944. Borac je XXXIII divizije, a zatim je radio u propagandnom odjelu Štaba X zagrebačkog korpusa. Crtao je karikature za zidne novine. U lipnju 1945. godine otvorena je u Zagrebu izložba radova boraca XXXIII divizije, gdje Reisinger izlaže veći broj karikatura: »Došla je večera«, »Ratni dopisnik«, »Intendatura brigade MP Miškine u pokretu«, »Taraban«, »Na položaju« i dr. Sve ove karikature su izgubljene, a objavljena je »Zarobljeni ljudi« kod Samarice 8. III. 1945. Jedine sačuvane karikature nalaze se na poleđini akvarela »Mali partizan«, studeni 1944. — Po oslobođenju ulazi u redakciju »Kerempuha«.

Ivan Sikavica

(Starigrad na Hvaru, 1. 8. 1911 — Split, 10. 7. 1952.)

Slikar, bio je đak Emanuela Vidovića na Obrtnoj školi u Splitu. Sudjelovao na izložbi političkih karikatura »Nema povratka na staro« u Splitu 1945. godine.

Vilim Svečnjak

(Zagreb, 12. 7. 1906.)

Slikar i grafičar, diplomirao Akademiju likovnih umjetnosti u Zagrebu 1933. Kao student uključen u napredni, lijevo orijentirani studentski i radnički pokret. Izlaže — kao gost — s grupom »Zemlja«. U NOB-u se priključuje 1944. KUO ZAVNOH-a upućuje ga iz oslobođenog područja Dalmacije početkom 1945. godine u Rijeku sa zadatkom sudjelovanja i organiziranja kulturne obnove grada i Istre. Propagandni odjel Okružnog komiteta KPH u Rijeci izdaje mu satiričku slikovnicu političko propagandnog karaktera »Bio jednom jedan kralj Perica se zvao«.

Milan Tolić

(Split, 1. 9. 1899.)

Slikar, scenograf i karikaturist, studirao na Akademiji likovnih umjetnosti u Zagrebu. Krajem 1943. godine odlazi u NOB preko Kozjaka u Brštanovo, kasnije se prebacuje na Vis. Na Visu ilustrira Bukvar (lat.), koji je štampan u Rimu. Po povratku iz Baria opet je na Visu, a potom na Hvaru, gdje radi crteže, grafike i karikature. Radio je karikature za »Slobodnu Dalmaciju«.

— Karikaturom se bavio i prije rata, te je izlagao u Trogiru, Osijeku, Šibeniku i Splitu. Izlagao na izložbi umjetnika partizana u Dubrovniku, te karikature na izložbi »Nema povratka na staro« u Splitu 1945. godine.

Zdenko Venturini

(Bakar, 4. 8. 1922.)

Slikar i scenograf, diplomirao je Akademiju likovnih umjetnosti u Zagrebu 1951. godine. Ilegalno je radio u Bakru 1942. godine, a 1943. odlazi u NOB. Radi u propagandnom odjelu Okružnog NOO-a za Hrvatsko primorje, te radi na opremi »Primorskog vjesnika«, »Primorke«, »Primorskog borca«. Radi plakate i letke s karikaturama. — Izlagao je na izložbi crteža i fotografija u Delnicama 1944. godine. Početkom 1945. odlazi na novu dužnost u KUO ZAVNOH. Po oslobođenju ulazi u redakciju »Kerempuha«.

Janez Vidic

(Ljubljana, 8. 2. 1923.)

Slikar, diplomirao na Akademiji u Ljubljani 1950. godine. Kao ilegalac djelovao 1941. u Ljubljani, a u veljači 1942. zatvoren i interniran u talijanskim koncentracionim logorima Cividale i Gonars. Odvezen natrag u Ljubljano, gdje je bio dva mjeseca zatvoren u istražnom zatvoru, pa opet u logorima Gonars i Renicci do svibnja 1943, kada se vratio u Ljubljano. — U srpnju 1944. otišao je u NOB. Dodi-jeljen je tehničar Jesenice kao crtač, a zatim u pokrajinsku tehniku KPS za Gorenjsku, gdje je djelovao kao crtač i ilustrator sve do oslobođenja. (Vera Visočnik: Izbor slovenske partizanske grafike in risbe, izd. Partizanska knjiga, Ljubljana, 1982.)

Antun Zupa

(Split, 17. 10. 1897 — Split, 19. 4. 1969.)

Slikar i grafičar, diplomirao je Akademiju likovnih umjetnosti u Zagrebu 1931. godine. Surađuje s NOP-om od prvih dana rata. Bio je član ilegalnog NOO-au Splitu, te izlagao na ilegalnoj izložbi slika i skulptura 1943. u Splitu, a potom na izložbama umjetnika partizana u Splitu, Dubrovniku i Šibeniku. Nizom karikatura sudjeluje na izložbi »Nema povratka na staro« u Splitu 1945. godine.

Vanja Žanko

(Zadar, 1917.)

Bavi se primijenjenom umjetnošću, a završila je Visoku školu za novinarstvo i diplomaciju. Sudionik je NOB-a. S jednom karikaturom sudjelovala je na izložbi »Nema povratka na staro« u Splitu 1945. godine.

Objašnjenje kratica

AFŽ
Antifašistički front žena
Agitprop
agitacijsko propagandni odjel
JNOF
Jedinstveni narodnooslobodilački front
KUO ZAVNOH
Kulturno umjetnički odjel Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Hrvatske
MRNH
Muzej revolucije naroda Hrvatske
NOB
narodnooslobodilačka borba
NOP
narodnooslobodilački pokret
NOR
narodnooslobodilački rat
NOO
narodnooslobodilački odbor
OK KPH
okružni narodnooslobodilački odbor
ONOO
okružni narodnooslobodilački odbor
USAOH
Ujedinjeni savez antifašističke omladine Hrvatske
USAOJ
Ujedinjeni savez antifašističke omladine Jugoslavije

Izdavač
Muzej revolucije naroda Hrvatske, Zagreb

Glavni i odgovorni urednik
Boris Heršak, direktor

Izbor izložaka, predgovor, biografije i katalog
Dolores Ivanuša

Karikatura u partizanskom tisku
mr. Lucija Benyovsky

Oblikovanje kataloga, plakata i pozivnice
Ante Rašić — Studio ArtTresor

Likovno oblikovanje izložbe
Oleg Hržić — Studio ArtTresor

Fotografije
Fotolaboratorij MRNH (Igor Brzoja)

Organizacija izložbe
Dolores Ivanuša

Tehnički postav izložbe
Radionica MRNH

Tisak kataloga
NIŠPRO »VJESNIK« — GRAFIČKA PROIZVODNJA

Tisak plakata i pozivnica
Atelier Davora Mladinovića

Naklada:
1000 komada

IZ ZASJEDE ...

Pjesma talijanskoj deki
Ti nigdje mira
Ni opstanka nemaš.
Tek što si prostrla
Već natrag se spremaš.

Krojili te jesu
Digeću Taljanu.
Ali ti je milije
Služit partizanu.

Bude li poderan
Ne će on da plače.
Nosi te krojaču
Eto njemu hlače.

Tamo Kršul

NE ČE ON

Drug Vice Buljan, bivši-politkomesar jedne dalmatinske jedinice i poznati miner, obišao je jednom zgodom most na Cetini kod sela Koljana. Taj most bio mu je trn u oku, jer su preko njega okupatori vršili česte prepade.

Kako je tamošnjim seljacima ovaj posjet bio sumnjiv, sastave oni deputaciju: „Druže Vice, znaš čast tebi, ali ovaj most nama je potreban kao hljebac i mi te molimo, da ga ne digneš u zrak.“

— Kad kažete tako, onda neću. Do sada sam zaista sve mostove dizao, no vama za volju ovoga ću — spustiti!

IZ KUPINCA JE

Kad je jedna naša jedinica izvršila akciju u Kupincu, uhvaćeno je, osim drugog plijena, nekoliko odojaka sa Čavlekovog dobra.

Nakon akcije partizani prirede jednog odojka i počnu ga peći na ražnju. Nekolicina nervoznih drugova stalno se propitkivala, da li je odojak pečen, i zašto treba toliko vremena da se ispeče.

— Strpite se, drugovi, odgovori im kuhar. — To je politika čekanja: odojak je iz Kupine...

BANOVAČ I KOMPAS

Još tamo na početku ustanka, našao partizan na putu Bazar-dov kompas u kožnatoj futroli. Izvuče kompas, ogleda ga sa svih strana i kad primijeti kazaljke, metne ga na uho i ne čuvši ništa, baci ga u grabu. — „Što će mi sat koji nejde“, a futrolu metne u džep, dodavši: — Za duhan će biti dobar!

TKO MU BRANI

Drug Joža stoji na straži i drhće od zime. — Da ti nije zima? — upita ga jedan. — Nije. — Pa što onda drhćeš? — Pa drhći i ti, tko ti brani, — razljuti se Joža.

S NAMA SU

— Gdje ti je bojna?
— Ona je s nama, oružje je s njima, a ja sam s vama. Gospon oficir.

SVABOBRANAC MIŠKO

— Ja delam lak su me učili: u borbi dajem sve od sebe...

GDJE ĆE GA NA NJEGOVOME

Za vrijeme bombardiranja Velikog Poganca na Kalniku, po-viču partizani nekom seljaku da se skloni s dvorišta.

— Mani se, sinko, gdje će on mene na momel

RAZUMLJIVO JE

Naši zarobili nekoliko fašista i kad su im zamijenili uniforme, puste ih.

Vrativši se u kasarne, kolone-lo počne vikati na njih:

— Zašto niste pucali kad ste naišli na partizane?

— Nismo mogli kad smo imali — ruke u zraku...

ZAGONETKA

Što je to: Bio je zelen, trčao je na dvije a kadkad i na četiri noge, hranio se šabama i mačkama, a kad bi ga uhvatili vi-kao bi: Mama mial (Drugovima koji ne mogu odgonetati pomo-zite!)

SAVEZNIČKI RATNI HUMOR

Na bojištu u Italiji saveznici zarobe nekoliko švaba. Ispituju-ći im podatke saznaju da se je-dan od njih zove, — Gebels Ka-ko je to ime zloglasnog njemač-kog ministra propagande, to se je uplašeni švabo trudio svim silama da dokaže, kako nema nikakve veze sa dr. Gebelsom, ministrom...

U STRAHU SU VELIKE OČI

— Eno dvojica partizana. Da prihvatimo borbu?
— Jesi lud! Njih su dvojica, a mi smo sami...

ŠALE S DRUGOGA SVIJETA

PROMIČBA I STVARNOST

Umro Gebels i duša mu dođe u raj. Kaže da je zaslužio, koliko je grmio protiv boljševizma. Do-šavši u nebo, primijeti na jednom mjestu sjajnu gozbu, vesele mla-de žene, viao i sve što ti srce poželi. On se obraduje i zamoli anđele da ga tamo ostave. „Kloni se toga, prijatelju, ovdje je pa-kao i sve je tu zakleto“, odgo-vore mu anđeli, i ponesu mu du-šu dalje. Zgrozi se Gebels i ne pogleda više tamo. Došavši u ne-bo brzo mu dosadi svečana tišina i skromni nebeski život. Sjećajući se onog vina i onih di-vnih žena, ode jednoga dana sv. Petru i zamoli ga da ga uputi onamo, pa makar je to pakao.

Učine mu po volji i odvedu ga tamo. Kad ono, umjesto glazbe dočekaju ga sami kusati đavoli smrdljivi i gadni, okrećući na ra-žnju svoje žrtve.

„Je li, začudi se Gebels, a što je s večerom i kud nestaje one djevojke?“ — „E, prijatelju, ono što si ti vidio bila je propaganda a ovo ovdje je stvarnost!“, od-govore mu đavoli i zadrže ga.

GDJE JE HITLER?

Nakon odluka donešenih na moskovskoj konferenciji o bez-noslovnom kažnjavanju ratnih zlo-činaca, odluč gospodin Bog izvesti generalnu probu. U tom vidu naredi da se odmah isko-pa golemo jezero i napani go-ručom smolom. U toj smoli pro-pasti će svaki tako duboko, ko-liko je odgovoran za ratne zlo-čine. Kad su sve to tako orga-nizirali, izvrše prvi pokus. Na sveopće zaprepaštenje nigdje nema Hitlera. Telefonira Petar u Njemačku, no oni vele da su ga poslali. Bog naredi da se još jednom pregleda jezero. U zagnušljivom dimu i gorućoj smo-li, u elki i viki jedva su se raspoznavali grijehnici. Konačno otkriju Masolinija kojemu je iz-omole vitila samo glava. — „Je li, upita ga Petar — jes li vidio Hitlera?“ — „Kako da ne, da nema njega ja bi do kraja potonuo!“

Njihov pozdrav — Naš odgovor

Uzdut i poprjeko
KROZ ZAVNOH

Prop-odjel: Zidni kalendar za 1944. iziši će u toku prvog tro-mjesječja ove godine dok će džepni kalendar iziši nešto ka-snije vjerojatno u mjesecu ok-tobru. Mole se svi oni koji još nisu poslali svoje priloge da to na vrijeme učine.

Prosvjetlat odio: Ovih dana odr-žati će se konferencija svijuz gra-matičara na oslobođenom podru-čju, da se konačno utvrdi šta će se kod nas pisati malim, a što velikim slovom.

... I IZVAN ZASJEDE

NAŠI ŠOFERI

— Stani, druže, da se pove-
sem.
— Ne mogu, vidiš da mi je kamion pun.

ZNA ŠTO RADI

— Što ne predaš poštu da je otpremi relejna stanica?
— Ne mogu ova je — hitna.

ZNALI BI

Nedavno je grupa slovenskih partizana posjetila Otočac, da održi priredbu. Jedan od njih dođe u gradski NOO radi stana i hrane. Tu dobije bon i upute ga, da dođe poslije večere opet da dobije bon za konak. Došav-ši svojima, odmah poviča:
— Hura fašije, na večer bu-mo i kosjak prišli!

U zadnji čas smješten je sa-vjet na strani 8.
1 stupac dolje.

IZMAKLO MU

Drug Ilija, ili kako ga od šale zovu Kordunski Gebels, prili-kom zadnjeg prepada na Kor-dun, zakopa u jednu remusicu Petrove Gore prase od 150 kila i — pijetla. Kako je pijevac, na-lazeći se u mraku, stalno kuku-rikao, tako Nijemci pronađu re-municu, odnesu pijevca a usput i prase.

I tako je Iliji izmakla prase-tina, a kažu da mu nije pomo-gao ni priziv svome bivšem prin-cipalu dr. Radi.

Krumpirima

Krumpirići moji dragi
Nikad mi se zamjerili niste,
Ni u juvi, ni onako suvi.
Aca Ciganović

Cigareti

Ma da ti i pluća truješ
Dođi amo! Zar ne čuješ?
Poslušaj moj zvojni krik.
Dođi barem kao — čik!

Grahu

„Sit sam graha“
Čuješ dnevno.
Al ti nije
Jasno jedno:
Dali sit je
Baš do milja.
If mu ga je —
Dosta — zbilja...

NISU NAVIKLI

Došli neki partizani po prvi put u kino. Gledali oni neko vrijeme lijevo i desno neznajući odakle će se pojaviti stogod. Na balkonu bilo je i nekoliko naših oficira koji su također došli da vide film, i partizani videći njih okrenu se k njima i svi sretni započnu pješahati očekujući prvog govornika.

MILO ZA DRAGO

Naš saradnik posjetio je dru-ga Pajo Gregorića i zamolio ga da mu dozvoli izraditi njegovu karikaturu. Drug Pajo mu reče:
— Ja doduše volim gledati karikature ali ne — svoju. No kad je za „Vjesnik“, neka bu-de. Samo pazite da oni tamo u Ježu ne dođu do toga!

ČEKAJ MALO

Za vrijeme kapitulacije Italije jedan partizan zaustavi na ulici tenk u kojem se vozio neki drug sa svojom — drugaricom.
— Hej druže, vrati tenk od-mah pred komandu, treba po-pisati sva vozila!
— Strpi se malo, sad ću ja, samo da mi drugarica kupi na pijaci neke stvari za ručak i da ju odvedem kući.

ERRATA CORIGE!

u prošlom bloju Potarale su Nam se naše pogriješke, pa V-as morimo brzo plat ar de ih nam isplevite.

JEŽEVI Slađar!

PROPALLE NADE

— Dina ti, ovi švabe mame naše sinove u njihove SS divizije
— Teško će ih namamiti kad bi oni radje u SSSR divi-zije...

Kako si partizan Dale zamišlja Milu Budaka u tuteju

DJECA U ZAGREBU

Zašto si jučer plakao poslije igre? Znač, bio je na meni red da igram četniko, pa sam, po običaju, dobio botina...

MALI OGLASNIK

TRAŽIM narod koji ne odi-lazi u partizane, da mu budem poglavnik. PAVELIĆ

TRAŽIM još nekoga, tko vjeruje mojim govorima. HITLER

TRAŽE SE umjetnici svijua vrsta i karakternih osobina, da uzmu učešća na kvalitetivnoj i grafičkoj opremi Bodiljkavog Ježa. Umjetnicima se dakako nemogu smatrati ljudi sa umjet-nim zublom i tome slično.

Iz Majer-Gebelsovog rječnika

(Strana 1854. 2. stupac gore.) SSSR je pogubno boljševičko-plutokratsko-demokratsko-židovsko-marxističko-lenjinstičko-komunističko nihilističko-utopističko-materijalističko-dijalektičko-panslavističko-imperijalističko-ističko-ističko (može se i nastaviti) opasno naziranje na životni prostor i planove nacionalsocializma.

NOVI USTAŠKI PRAVOPIS Uš — podkošuljni samovoz, Prsluk — nsdškošuljni podka-putič.

Kino — glesnomrdni slikomig, Partizan — međušumski-uzbr-dnonizbrdni trčuljak.

VRIJEME

U ovom gedišnjem dobu naši meteorolozi predviđaju naročito lijepo vrijeme.

Medutim kako njemačke meteorološke stanice javljaju, za Njemačku se sa istoka očekuju velike bure i mečave.

NARODNO GOSPODARSTVO

Kako je zemlja posijana mnogim švapskim bundevama i ustaškim tikvama, to je za ovu godinu osigurana dobava stočne hrane.

MALO GRAMATIKE

Endehati znači: „vladati“ nezavisnom državom Hrvatskom.

Ježeve... Trorogu nosi, njome sa ponosi. Što je to? (uzvraćaj)

ZAGREBAČKE SALE SA DUGOM BRADOM

DOK JE NJEGA

Došla poglavniku delegacija starih Zagrebačana i na upit poglavnika kako se živi, primijeti jedan od njih: „Ma sve bi se nekako moglo, samo nekako da se priučmo na ove nove pozdrave. Mi bi molili da se, ako je moguće, ponovno vrate oni naši stari pozdravi: dobro jutro dobar dan.“

„Slušajte, odgovori poglavnik, izbjite si to iz glave. Dok sam ja ovdje nema nikome ni dobro jutro ni dobar dan!“

KAD DRUGI PUT DOĐE

Jedan državni ured u Zagrebu posjeti neki viši državni činovnik da obavi pregled knjige i pro-torija. Videći da na zidu nema slike poglavnika primijeti na od-lasku: „Kada drugi put dođem ovamo, htio bih i njega da vidim kako visi...“

— I ja isto tako, odgovori činovnik, isprativši inspektora.

OSIGURANJE U NDH

Da ne nosi važne spise pa ga čuvaju? — Ne, nego je nabavio malo mesa.

Razvoj kukastog križa

POZOR ŠTAKORAŠI

U nedjelju 13 veljače održati ce se na prilazu u gostionici „Našoj Mamići“ drugi široki sastanak na kojem će se razmu-triti sva politička pitanja i tu ovim redom:

- 1. Što sve moramo učiniti da ne učinimo ništa u prilog NOB
2. Što treba govoriti a što re-diti među pristalicama NOB.
3. U čemu je snaga našeg po-kreta ili kako ćemo postići naj-veću brzinu u bremenjanju NOB.
4. Diskusija i eventualije.
5. Poslije sastanka zabava s plesom uz učešće našeg tambu-raškog orkestra.
Uz slobodan, početak po-slije policijskog sata.

PORUKE REDAKCIJE

Drugu Zeki: Sve političke pjesme u pozici koje ste do sada plasirali u „Ujvesniku“, ni-kako ne šalјite nama, jer ih si-gurno nećemo štampati. Upuču-jemo vs na kult-polit-g ispo-darsko-znanst enu „Reviju“ ko-ja će i iči u mjskorije vrijeme i koja vjerovat o treba neko.lko ovakovih uvodnika.

Novi ples

Na njem.č om koreografskom kongresu usvijen je novi ples: blikrigovac. Ples je vrlo leger: jedan korak na mjestu, i dva tri koraka naz-d (i može i više, već prema okolnost ma). Ples se piše uz svirku Staljin-grad-organja, a obvezatan je za njemačku vojsku.

„zagonetko

Nosi palku, — na pučy, ima grlo — ne štucne. Što je to? (ni znomo ni mi)

ABC... U mlad sti trebaa se biskvrt. U staresti jet gr nje dobio.

NAŠE KRATICE

Mali jest li ti iz Skoja? — Ne, ja sam iz Otočca...

DEMANTI

Povodom ušteclan'ih članka u našoj centrolnoj štampi sa pot-pisom „Taritusa“, zamolio nrs je monsignor Dr Svetozar Rlig da objavimo, kako on nema ništa zajedničkog s tim pset donimom.

Još jedan demanti

ALEKSANDR'JA: Pirc To-mislav odbija tvrdnju n kib ino-zemnih novina po kojima nje-govo krštenje nove frigate ko-joj je dao ime „NADA“ ima neko političko značevaje. Za do-kaz navodi poznate stibove: „Plovi, plovi moja lado u koj-g der kraj, ja ti cilja dat ne mogu, sama cilj si daj“.

NE KUNI! Kuna je njihova — a kletva naša — sramota.

Priča „Bodiljkavog Ježa“

DRUG „ODOZGO“

Napisala Vera Jurić

Pisalo se već o tome. I ne mali ljudi. Slavni ruski pisac prošlog stoljeća Gogolj dao je svilelu svog „Revizora“. Da onda mnogi drugi. I Sovjetski humor-rista Zoščenko napisao je pregršt stvarčica o tome, a onda naš Nušić i velim mnogo slavni ljudi. Svaka sredina ima takve ljude o kojima se mora pisati i koji bivaju orjekovljeđeni.

— Ovdje, da ovdje... da... tko, Rade, od kuda? Veliš da budemo svi na okupu jer će stidi drug Rade. Od koga on dolazi? Ne znaš, odozgo, naravski, to je i za pretpostaviti. Dakle veliš sulra pod veče... i da budemo na okupu svi do jed-noga. Ne brini uređiti ču.

I ko za inač, dan se odvukao. Što se više pri-mlcao kraju, to je napetost na licima bivala sve većy, leražaj sve stroži.

